

ตัวอย่างผลการดำเนินงานสนองพระราชดำริในกิจกรรมของ อพ.สธ. ของหน่วยงานที่ร่วม
สนองพระราชดำริ ในปีงบประมาณ 2558

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช

ดำเนินงานโดยองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ

- โครงการสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช สัตว์ และทรัพยากรอื่นๆ ภายใต้ชื่อโครงการ
“การสำรวจทรัพยากรชีวภาพหมู่เกาะและทะเลไทย” : ความหลากหลายชนิดของสัตว์เลี้ยงลูก
ด้วยนม

ผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทั้งสิ้น 12 ชนิด 9 วงศ์ 5 อันดับ โดยอันดับที่พบมากที่สุดคือ อันดับค้างคาว (Chiroptera) จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ ค้างคาวแม่ไก่เกาะ (*Pteropus lylei*) ค้างคาวปีกถุงเคราดำ (*Taphozous melanopogon*) และค้างคาวหน้ายักษ์เล็กสองสี (*Hipposideros bicolor*) และ อันดับวานร (Primates) จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ ลิงแสม (*Macaca fascicularis*) ลิงกัง (*Macaca nemestrina*) และค่างหอก (*Semnopithecus cristatus*) อันดับสัตว์ฟันแทะ (Rodentia) จำนวน 2 ชนิด ได้แก่ หนูท้องขาว (*Rattus rattus*) และ กระรอกหลากสี (*Callosciurus finlaysonii*) อันดับสัตว์กีบคู่ (Artiodactyla) จำนวน 2 ชนิดคือ เก้ง (*Muntiacus muntjak*) และ หมูป่า (*Sus scrofa*) อันดับลิ้น (Pholidota) จำนวน 1 ชนิด คือ ลิ่นชวา (*Manis javanica* Manis) และ อันดับวาฬ (Cetacea) หนึ่งชนิด คือ วาฬ (*Balaenoptera* sp.)



ก.



ข.



ค.



ง.

ก. การสำรวจร่องรอยสัตว์ป่าตามแนวเส้นทาง ข.) การติดตั้งกล้องดักถ่ายภาพ (Camera Traps)

ค.และ ง.) ภาพหมูป่าจากการติดตั้งกล้องดักถ่ายภาพ

- โครงการสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช สัตว์ และทรัพยากรอื่นๆ ภายใต้ชื่อโครงการ “การสำรวจทรัพยากรชีวภาพหมู่เกาะและทะเลไทย” : ความหลากหลายชนิดของปลิงทะเล

ผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาพบปลิงทะเล 13 ชนิด 5 สกุล 4 วงศ์ 3 อันดับ โดยอันดับที่พบมากที่สุดคือ Apodida วงศ์ Synaptidae (ปลิงสร้อยไข่มุก) รองลงมาอันดับ Aspidochirotida วงศ์ Holothuriidae (ปลิงหนวดจาน) วงศ์ Stichopodidae (ปลิงหินหนามปีศาจ) และอันดับ Dendrochirotida วงศ์ Cucumariidae (ปลิงหนวดกิ่งเขียว) การศึกษาความหลากหลายชนิดของปลิงทะเลในพื้นที่หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี ครั้งนี้ ถือว่ายังพบจำนวนชนิด และปริมาณที่น้อย เมื่อเทียบกับบริเวณเกาะมัน ที่มีถึง 12 ชนิด (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยฝั่งตะวันออก, 2551) จากการสังเกต พบว่ามีแนวปะการังที่ยังไม่สมบูรณ์ และบางจุดสำรวจพบเพียงซากปะการัง ซึ่งแนวปะการังเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของปลิงทะเลที่สำคัญ จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้พบชนิดและปริมาณของปลิงทะเลค่อนข้างน้อยกว่าที่คาดไว้ อย่างไรก็ตาม ควรมีการสำรวจความหลากหลายชนิดของปลิงทะเลให้ครอบคลุมทุกฤดูกาลต่อไป



ปลิงฟักทอง



ปลิงดำตัวแข็ง



ปลิงท้องชมพู



ปลิงสีเลือดหมู



ปลิงเส้นใยขนมจีน



ปลิงดำตัวนิ่ม



ปลิงขาว



ปลิงทะเล



ปลิงการ์ฟิล



ปลิงหินหนามปีศาจ



ปลิงหนวดกิ้งขมพู



ปลิงสร้อยไข่มุก

- โครงการสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช สัตว์ และทรัพยากรอื่นๆ ภายใต้ชื่อโครงการ “การสำรวจความหลากหลายชนิดของแมลงในพื้นที่ป่าปกปักษ์พันธุ์กรรมพืช อพ.สธ.-องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ (สวนสัตว์อุบลราชธานี)” : ความหลากหลายชนิดของแมลงอันดับ ตั๊กแตนและจิ้งหรีด

วัตถุประสงค์ : เพื่อทราบชนิดของแมลงบางกลุ่มในพื้นที่ป่าปกปักษ์พันธุ์กรรมพืช อพ.สธ.-องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ (สวนสัตว์อุบลราชธานี)

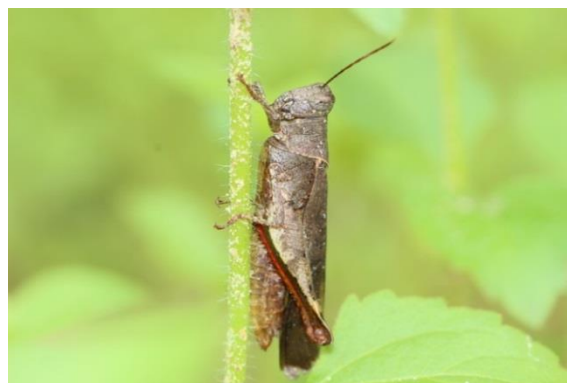
ผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาพบแมลงอันดับตั๊กแตนและจิ้งหรีดทั้งสิ้น 32 ชนิด 27 สกุล จาก 7 วงศ์ ประกอบด้วย วงศ์ตั๊กแตนหนวดยาว 16 ชนิด (คิดเป็นร้อยละ 50.0 ของแมลงอันดับตั๊กแตน ฯ ที่พบทั้งหมดจากการศึกษานี้) วงศ์จิ้งหรีด 4 ชนิด (ร้อยละ 12.5) วงศ์ตั๊กแตนหนวดยาว 4 ชนิด (ร้อยละ 12.5) วงศ์ตั๊กแตนกระดะ 4 ชนิด (ร้อยละ 12.5) ส่วนวงศ์ตั๊กแตนลิง วงศ์ตั๊กแตนหนวดยาวสั้นหน้าเอียง และวงศ์แมลงกระซอนกระดะ พบน้อยชนิด การศึกษานี้พบตั๊กแตนหนวดยาวสั้นชนิด 2 ชนิดที่อาจเป็นตั๊กแตนชนิดใหม่ของโลก ได้แก่ *Burmacris cf. charlottae* และ *Traulia* sp. ต้องทำการสำรวจเก็บตัวอย่างเพิ่มเติมและศึกษาอย่างละเอียดมากกว่านี้จึงสามารถจะยืนยันได้ต่อไป แมลงอันดับนี้ส่วนใหญ่เป็นแมลงศัตรูพืช



ตั๊กแตนหัวแหลม (*Acrida* sp.)

วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนตาลขาแดง (*Apalacris* sp.)

วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนพม่า (*Burmacris cf. charlottae*)

วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนอ้อยปลายหนวดขาว (*Ceracris fasciata*)



ตั๊กแตนแถบขาวลายกระ (*Diabolocatantops innotatus*)



ตั๊กแตนหัวตัดหลังขีด (*Oedaleus abruptus*)
วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนข้าวแถบตาล (*Oxya* sp.)
วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนสีตาลหนวดขาว (*Phlaeoba antennata*)



ตั๊กแตนสีตาลลายจาง (*Phlaeoba infumata*)
วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนข้าวเทียมปีกสั้น (*Pseudoxya diminata*)

ตั๊กแตนพบในสวนสัตว์อุบลราชธานี



ตั๊กแตนปีกลายสามจุด (*Pternoscirta caliginosa*)

วงศ์ Acrididae



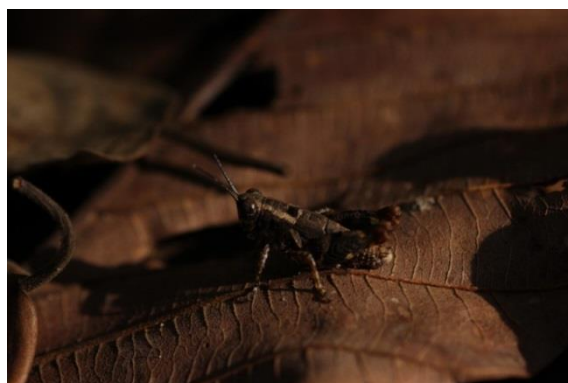
ตั๊กแตนปีกลายจุดจาง (*Pternoscirta pulchripes*)

วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนข้างขาว (*Stenocatantops splendens*)

วงศ์ Acrididae



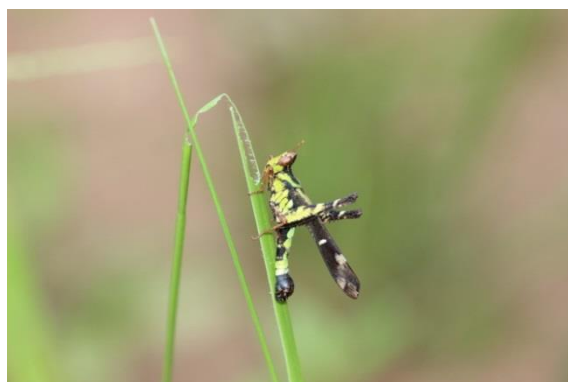
ตั๊กแตนปีกกุด (*Traulia* sp.)

วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนอกสันสูงขี้นก (*Trilopidia annulata*)

วงศ์ Acrididae



ตั๊กแตนลิงหญ้า (*Erianthus* sp.)

วงศ์ Chorotypidae

ตั๊กแตนที่พบในสวนสัตว์อุบลราชธานี



ตั๊กแตนลิงจีน (*China cf. mantispoides*)

วงศ์ Chorotypidae



จิ้งหรีดนิลตีนแดง (*Acanthoplistus* sp.)

วงศ์ Gryllidae



จิ้งหรีดต้นไม้เขียว (*Sonotrella* sp.1)

วงศ์ Gryllidae



จิ้งหรีดต้นไม้สีตาล (*Sonotrella* sp.1)

วงศ์ Gryllidae



จิ้งหรีดคาคาขาว (*Teleogryllus* sp.)

วงศ์ Gryllidae



ตั๊กแตนหัวเฉียงก้านทอง (*Pseudomorphacris* sp.)

ตั๊กแตนและจิ้งหรีดที่พบในสวนสัตว์อุบลราชธานี



ตั๊กแตนแคระทราย (*Ergatettix guentheri*)

วงศ์ Tetrigidae

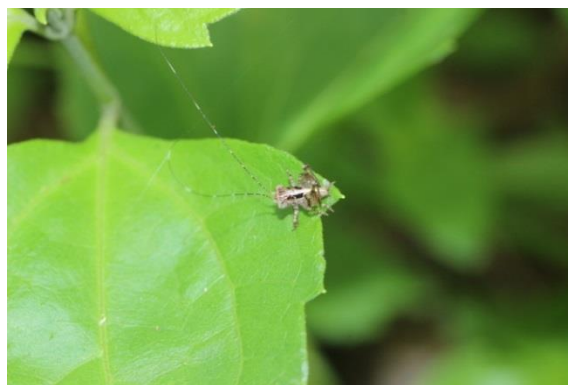


ตั๊กแตนแคระหัวมนธรรมดา (*Hedotettix gracilis*)

วงศ์ Tetrigidae



ตั๊กแตนหนวดยาวต้นไม้ (*Lichnofugia symfioma*)



ตั๊กแตนหนวดยาวจิ๋ว (*Lipotactes* sp.)

วงศ์ Tettigoniidae



ตัวอ่อนตั๊กแตนพุงพลุ้ย (*Mecopoda elongata*)

วงศ์ Tettigoniidae



ตั๊กแตนหนวดยาวแผ่นดำ (*Holochlora nigrotympana*)

ตั๊กแตนและจิ้งหรีดที่พบในสวนสัตว์อุบลราชธานี

ดำเนินงานโดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

- โครงการสำรวจและเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมต่างๆ ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อสนองพระราชดำริในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชาวบ้านรอบพื้นที่สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช
3. เพื่อการคัดเลือกชนิดพันธุ์พืชหายาก ใกล้สูญพันธุ์ พืชเฉพาะถิ่น เพื่อการอนุรักษ์

ผลการดำเนินงาน

ดำเนินการสำรวจพรรณไม้ 100 ชนิด เก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 20 รายการ บำรุงรักษาสถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช อ.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา ภายใต้การดำเนินงานโดยฝ่ายเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร วว. ในพื้นที่ 1,730 ตารางกิโลเมตร



ภาพ ต้นลูกตึง ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ป่าที่จัดอยู่ในวงศ์ถั่ว สกุลเดียวกับสะตอ ชาวบ้านนำส่วนของเมล็ดไปใช้รับประทานและมีศักยภาพที่จะส่งเสริมเป็นพืชเศรษฐกิจได้



ภาพ การเก็บช่อดอกแก่ของพืชในวงศ์ถั่วมาใช้ทำเป็นไม้กวาดและวิธีการผูกเพื่อใช้เป็นไม้กวาด

ดำเนินงานโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ความหลากหลายทางชนิดของหิ่งห้อย นิเวศวิทยา การอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัตถุประสงค์ของโครงการ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความหลากหลายทางชนิดของหิ่งห้อย นิเวศวิทยาบางประการของหิ่งห้อยที่สำคัญบางชนิด การอนุรักษ์หิ่งห้อยและการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อยเชิงนิเวศ

สถานที่ทำการวิจัยและเก็บข้อมูล

พื้นที่ 1: พื้นที่ศึกษาดังอยู่ในบริเวณสถานีวิจัย Chulalongkorn University Forestry and Research Station ตำบลไหล่นาน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

พื้นที่ 2: พื้นที่โครงการพัฒนาที่ดินสระบุรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

ผลการดำเนินงาน

การศึกษาความหลากหลายชนิดของหิ่งห้อย

พื้นที่ 1: พื้นที่ศึกษาดังอยู่ในบริเวณสถานีวิจัย Chulalongkorn University Forestry and Research Station ตำบลไหล่นาน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดน่าน

จากการเก็บตัวอย่างในปี 2557 และช่วงต้นปี 2558 พบหิ่งห้อย 5 ชนิด คือ (รูปที่ 1-รูปที่ 6)

1. *Asymmetricata circumdata* (Motschulsky, 1854)
2. *Lamprigera* sp.
3. *Luciola terminalis* olivier, 1883
4. *Luciola* sp.
5. *Pyrocoelia tonkinensis* E. Olivier, 1886

นอกจากนี้ในพื้นที่ศึกษาบริเวณสถานีวิจัยพบว่า พื้นที่สนามโดยรอบอาคารสถานีและพื้นที่ป่าเต็งรังที่อยู่ใกล้เคียง มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในช่วงเวลา 2 - 3 ปีที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้เอง ตลอดจนป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณที่กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ศึกษามักมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบสถานีวิจัยลักลอบเข้ามาเผาพื้นที่ป่าในช่วงหน้าแล้งร้อน เพื่อใช้ควันในการไล่แมลงตัวเต็มวัยและเก็บตัวอ่อนแมลงแดง รวมทั้งการเผาตอกล้าง เป็นการเตรียมพื้นที่ผิวดินของพื้นที่ป่าให้เหมาะกับการเจริญเติบโตของเห็ดถอบในช่วงฝนที่กำลังจะมาถึง ชาวบ้านเก็บของป่าเพื่อนำไปขายหารายได้และนำไปบริโภคกันเองภายในครัวเรือน กิจกรรมจากมนุษย์เหล่านี้ส่งผลกระทบลบต่อจำนวนและชนิดของหิ่งห้อยได้มากพอสมควร

พื้นที่ 2: พื้นที่โครงการพัฒนาที่ดินสระบุรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

คณะผู้วิจัยได้เข้าสำรวจในปี 2558 (ครั้งที่ 1: 17-19 สิงหาคม 2558) พบหิ่งห้อยตามแนวถนนทางขึ้นอ่างเก็บน้ำและบริเวณสันเขื่อน ขณะนี้อยู่ในระหว่างระบุชนิด

หิ่งห้อยชนิด *Asymmetricata circumdata* (Motschulsky, 1854)



รูปที่ 1 ภาพแสดงหิ่งห้อยชนิด *Asymmetricata circumdata* (Motschulsky, 1854) เพศผู้
(ซ้าย: ด้านหลัง, ขวา: ด้านท้อง)



รูปที่ 2 ภาพแสดงหิ่งห้อยชนิด *Asymmetricata circumdata* (Motschulsky, 1854)
(ซ้าย: เพศผู้, ขวา: เพศเมีย)

ลักษณะโดยทั่วไป

เพศผู้ : มีปีก มีขนาดตัวยาวประมาณ 10-12 มม. แผ่นหลังของอกปล้องแรกใหญ่ยื่นปิดทับอกปล้องกลางและปล้องหลัง แต่ไม่ขยายจนคลุมส่วนหัว แผ่นสันของอกปล้องแรกนี้มีสีน้ำตาลอ่อน หนวดยาวมีลักษณะแบบเส้นด้าย ปีกมีสีดำขอบปีกมีสีส้ม ปล้องท้องมีสีดำ อวัยวะทำแสงเป็นแถบขาวสีเขียวอยู่ด้านท้องของปล้องท้องที่ 6 และ 7 แผ่นหลังของท้องปล้องที่ 8 ไม่สมมาตรโดยบิดไปทางซ้าย

ถิ่นอาศัยของตัวอ่อน

จัดเป็นหิ่งห้อยบก (terrestrial firefly)

ตัวอ่อนอาศัยอยู่ตามพื้นดินค่อนข้างชื้นที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

ชนิดของอาหาร

สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังขนาดเล็กที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน เช่น หอยฝาเดียวขนาดเล็ก

หิ่งห้อยชนิด *Lamprigera* sp.



รูปที่ 3 ภาพแสดงหิ่งห้อยตัวเต็มวัยชนิด *Lamprigera* sp. (เพศผู้)

ลักษณะโดยทั่วไป

เพศผู้: มีปีกมีขนาดตัวยาวประมาณ 20-22 มม. เป็นหิ่งห้อยที่จัดอยู่ในสกุลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย แผ่นหลังของอกปล้องแรกเป็นรูปครึ่งวงกลมปิดทับอกปล้องกลางและอกปล้องหลัง และแผ่ขยายใหญ่จนคลุมส่วนหัวมิด แผ่นหลังของอกปล้องแรกนี้มีสีน้ำตาลและมีบริเวณสีดำเป็นรูปโดมยอดแหลมยื่นไปจรดขอบหน้า ปีกมีสีน้ำตาล ปล้องท้องมีสีดำ อวัยวะทำแสงมีลักษณะเป็นรูปกลม คู่อยู่ 1 ด้านล่างของท้องปล้องที่ 8 ข้างละอัน

ถิ่นอาศัยของตัวอ่อน

จัดเป็นหิ่งห้อยบก (terrestrial firefly)

ตัวอ่อนอาศัยอยู่ตามพื้นดินค่อนข้างชื้นที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

ชนิดของอาหาร

สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังขนาดเล็กที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน เช่น หอยฝาเดียวขนาดเล็ก

หิ่งห้อยชนิด *Luciola terminalis* Olivier, 1883



รูปที่ 4 ภาพแสดงหิ่งห้อยตัวเต็มวัยชนิด *Luciola terminalis* (เพศผู้)

ลักษณะโดยทั่วไป

เพศผู้: มีปีกมีขนาดตัวยาวประมาณ 8-10 มม. แผ่นหลังของอกปล้องแรกใหญ่ยื่นปิดทับอกปล้องกลางและปล้องหลัง แต่ไม่ขยายจนคลุมส่วนหัว แผ่นสันของอกปล้องแรกนี้มีสีน้ำตาล หนวดยาวมีลักษณะแบบเส้นด้าย ปีกมีสีดำ ขอบปีกมีสีเหลือง ปล้องท้องมีสีน้ำตาลดำ อวัยวะทำแสงเป็นแถบขวางสีขาวอยู่ด้านท้องของปล้องท้องที่ 6 และ 7

ถิ่นอาศัยของตัวอ่อน

จัดเป็นหิ่งห้อยบก (terrestrial firefly)

ตัวอ่อนอาศัยอยู่ตามพื้นดินค่อนข้างชื้นที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

ชนิดของอาหาร

สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังขนาดเล็ก เช่น ไร้เดือน หอยขนาดเล็ก และแมลงขนาดเล็กพวกปลวกหรือตัวอ่อนของแมลง

หมายเหตุ ขณะนี้กำลังมีการทบทวนด้านการตั้งชื่อวิทยาศาสตร์ในหิ่งห้อยสกุลนี้ พบเอกสารตีพิมพ์การระบุชนิดหิ่งห้อยชนิดนี้ในสกุลใหม่ คือ *Abscondita terminalis* (Olivier, 1883) รวมทั้งมีรายงานว่าจะจะเป็น synonym กับหิ่งห้อยชนิด *Luciola praeusta* Kiesenw, 1874 อีกด้วย (Ballentyne et al., 2013)

หิ่งห้อยชนิด *Luciola* sp.



รูปที่ 5 ภาพแสดงหิ่งห้อยตัวเต็มวัยชนิด *Luciola* sp. (เพศผู้)

ลักษณะโดยทั่วไป

-

ถิ่นอาศัยของตัวอ่อน

-

ชนิดของอาหาร

-

หิ่งห้อยชนิด *Pyrocoelia tonkinensis* E. Olivier, 1886



รูปที่ 6 ภาพแสดงหิ่งห้อยตัวเต็มวัยชนิด *Pyrocoelia tonkinensis* E. Olivier, 1886 (เพศผู้)

ลักษณะโดยทั่วไป

เพศผู้: มีปีก มีขนาดตัวยาวประมาณ 14-16 มม. แผ่นหลังของอกปล้องแรกเป็นรูปครึ่งวงกลมปิดทับอกปล้องกลางและอกปล้องหลัง และแผ่ขยายใหญ่จนคลุมส่วนหัวมิด แผ่นหลังของอกปล้องแรกนี้มีสีน้ำตาลอ่อน หนวดยาวมีลักษณะแบบฟันเลื่อย ปีกมีสีดำหรือน้ำตาล และมีเส้นขอบปีกสีเหลืองทองโดยรอบ ปล้องท้องมีสีดำ อวัยวะทำแสงเป็นแถบขวางสีขาวอยู่ด้านท้องของปล้องท้องที่ 6 และ 7

ถิ่นอาศัยของตัวอ่อน

จัดเป็นหิ่งห้อยบก (terrestrial firefly)

ตัวอ่อนอาศัยอยู่ตามพื้นดินค่อนข้างชื้นที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

ชนิดของอาหาร

สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังขนาดเล็กที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน เช่น หอยฝาเดียวขนาดเล็ก

งานที่จะดำเนินการในขั้นต่อไป

1. การศึกษาชนิดของหิ่งห้อย (ปี 2558: 6 เดือนหลัง)
2. การศึกษานิเวศวิทยาบางประการของหิ่งห้อยบางชนิด
3. ผลกระทบของกิจกรรมของมนุษย์ต่อหิ่งห้อย
4. แนวทางอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- การสำรวจพรรณปลาหมึกบริเวณคาบสมุทรไทย

หลักการและเหตุผล

น่านน้ำไทยประกอบด้วยน่านน้ำสองส่วน ได้แก่ ด้านทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย มีแนวชายฝั่งยาว 740 กิโลเมตร และด้านอ่าวไทย ทะเลจีนใต้ มหาสมุทรแปซิฟิก แนวชายฝั่งยาว 2,615 กิโลเมตร แม้ว่าทั้งสองส่วนนี้จะถูกจัดให้อยู่รวมอยู่ในเขตชีวภูมิศาสตร์เขตเดียวกัน คือ เขตอินโดแปซิฟิกก็ตาม แต่น่านน้ำทั้งสองบริเวณถูกแยกออกจากกันด้วยแผ่นดินส่วนที่เป็นคาบสมุทรไทยและหมู่เกาะอินโดนีเซียจึงถูกจัดให้อยู่คนละมหาสมุทร นอกจากนั้น น่านน้ำทั้งสองบริเวณยังมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะของระบบนิเวศที่แตกต่างกัน โดยที่ด้านอ่าวไทยนั้นมีลักษณะเป็นอ่าวกึ่งปิด มีความลาดชันน้อย ความลึกน้อยกว่า 100 ม. ความลึกเฉลี่ยประมาณ 30 ม. และบริเวณที่ลึกที่สุดลึกเพียง 95 ม. เท่านั้น เนื่องจากอ่าวไทยเป็นบริเวณที่มีการสะสมของตะกอนจากแม่น้ำหลายสายที่ไหลลงมาในอ่าว ขณะที่ทางด้านทะเลอันดามันนั้นมีความลึกเฉลี่ย 200 ม. ส่วนที่ลึกที่สุดลึกมากกว่า 2,600 ม. และมีความลาดชันของพื้นทะเลมากกว่าเนื่องจากเป็นบริเวณไหล่ทวีปเอเชีย

ประเทศไทยมีผลผลิตปลาหมึกจากแหล่งน้ำธรรมชาติปีละประมาณ 150,000 ตัน ประมาณสองในสามของปริมาณดังกล่าวถูกแปรรูปและส่งเป็นสินค้าออกไปยังประเทศในกลุ่มประชาคมยุโรป ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา มีมูลค่าประมาณ 6,000 ล้านบาทต่อปี ปริมาณที่เหลืออีก 1 ใน 3 เป็นการบริโภคภายในประเทศมีมูลค่าประมาณ 4,000 ล้านบาทต่อปี ไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีผลผลิตจากทรัพยากรปลาหมึกสูงมากในภูมิภาคอินโดแปซิฟิก (Chikuni, 1983) ผลผลิตปลาหมึกของประเทศได้เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ตั้งแต่ได้มีการนำเข้าการประมงอวนลากเข้ามาดำเนินการในประเทศไทยเมื่อปี 2503 และการประมง ไคหมึกในปี 2525 (Chotiayaputta, 1993) ปี 2535 ผลผลิตการจับปลาหมึกในน่านน้ำไทยมีจำนวน 150,315 เมตริกตัน เป็นผลผลิตจากอ่าวไทย 113,893 เมตริกตัน และจากฝั่งทะเลอันดามัน 36,422 เมตริกตัน (SEAFDEC, 1994) การจัดการทรัพยากรปลาหมึกนั้นจำเป็นที่จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้ทางชีววิทยาด้านต่างๆ ในขณะที่ปลาหมึกเป็นสัตว์น้ำที่ได้มีการศึกษาค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับสัตว์น้ำประเภทอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอนุกรมวิธานของกลุ่มปลาหมึกในน่านน้ำไทย ในปัจจุบันข้อมูลความหลากหลายชนิดของพรรณปลาหมึก ตลอดจนถิ่นที่อยู่อาศัยและการแพร่กระจายในน่านน้ำไทย ต้องการการสอบทาน(revision) ตัวอย่างใหม่เพื่อให้ถูกต้องทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการของสาขาสัตว์กลุ่มนี้

พรรณปลาหมึก (cephalopod fauna) บริเวณคาบสมุทรไทยมีรายงานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2471 หรือเมื่อ 82 ปีมาแล้ว จนถึงปัจจุบัน Nabhitabhata and Nateewathana (2010) รายงานว่าปลาหมึกในน่านน้ำไทย มีทั้งหมด 80 ชนิด 43 สกุล 23 วงศ์ ส่วนใหญ่เป็นปลาหมึกที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่ง มี 5 ชนิดที่เป็นปลาหมึกชนิดใหม่ของโลก (new species) แต่เนื่องจากฝั่งทะเลอันดามันของไทย (เขตเศรษฐกิจจำเพาะ) มีระดับความลึกมากที่สุดถึง 2,600 เมตรต่างจากบริเวณอ่าวไทยที่มีความลึกมากที่สุดเพียง 95 เมตร จึงคาดว่าจำนวนชนิดของพรรณปลาหมึกที่ยังตกสำรวจอีกโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนิดที่อาศัยอยู่ในเขตน้ำลึก รวมทั้งในเขตน้ำตื้นตามบริเวณหมู่เกาะต่างๆ อนึ่ง ที่ประเด็นที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง 2 ประการ ได้แก่ พรรณปลาหมึกในรายงานส่วนใหญ่ไม่ได้ระบุแหล่งเก็บรักษาตัวอย่างที่แน่ชัดประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ตัวอย่างที่มีอยู่ขาดการเก็บรักษาตามหลักวิชาการและตามระบบพิพิธภัณฑ์ ทั้งสองประการล้วนแต่ไม่เอื้ออำนวยต่อการรวบรวมการศึกษาและวิจัยทางอนุกรมวิธานซึ่งจะต้องมีการตรวจทานลักษณะหรือตรวจสอบชนิดกับตัวอย่างต้นแบบ (type specimen) ที่จัดเก็บไว้แล้ว

ในขณะเดียวกัน ตลอดช่วงเวลา 82 ปีดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน ระบบนิเวศอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาหมึก อาทิเช่น ป่าชายเลน แหล่งหญ้าทะเลได้ถูกเปลี่ยนแปลงและสูญเสียจากการพัฒนาทรัพยากรปลาหมึกเองก็ถูกจับขึ้นจากทะเลเพื่อการบริโภคและแปรรูปเป็นสินค้าสัตว์น้ำส่งออกที่มีที่ปริมาณและมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สาเหตุดังกล่าวมีผลให้ทรัพยากรพันธุกรรมปลาหมึกในน่านน้ำบริเวณคาบสมุทรไทยกำลังจะสูญไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลาหมึกที่เป็นชนิดพันธุ์ท้องถิ่น เช่น ปลาหมึกสายสยาม ปลาหมึกกระดองไทย เป็นต้น แม้กระนั้น ปลาหมึกก็ยังเป็นสัตว์กลุ่มที่มีการศึกษาไม่

กว้างขวางเมื่อเทียบกับพรรณสัตว์น้ำชนิดอื่น การสำรวจและรวบรวมตัวอย่างมาไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อการอ้างอิงศึกษาและวิจัยจึงเป็นความจำเป็นเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานสำหรับการปรับปรุงองค์ความรู้ทั้งด้านความหลากหลายทางชีวภาพและด้านการแพร่กระจายทางชีวภูมิศาสตร์เกี่ยวกับพรรณสัตว์กลุ่มนี้ให้ทันสมัยสอดคล้องกับสถานการณ์

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อสนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.)
2. เพื่อศึกษาความหลากหลายชนิดของพรรณปลาหมึก (diversity of fauna) บริเวณคาบสมุทรไทย
3. เพื่อรวบรวมพรรณปลาหมึกเก็บไว้เป็นตัวอย่างอ้างอิง (type and voucher specimens) ในพิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา 50 พรรษา สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
4. เพื่อจัดทำบัญชี (checklist) รายชื่อชนิดและการแพร่กระจายของพรรณปลาหมึกบริเวณคาบสมุทรไทยเก็บไว้ในฐานข้อมูลของสถานวิจัยความเป็นเลิศความหลากหลายทางชีวภาพแห่งคาบสมุทรไทย

ผลการดำเนินงาน

1. การดำเนินงานภาคสนาม

1.1 ทำการเก็บตัวอย่างจากจุดสำรวจ ทางด้านทะเลอันดามัน ได้แก่ อ. เมือง จ. ระนอง, อ. คุระบุรี จ. พังงา, อ. เมือง จ. ภูเก็ต, อ. กันตัง จ. ตรัง, อ. เมือง อ. ละงู และ อ. พังงา จ. สตูล ด้านอ่าวไทย ได้แก่ อ. เมือง และ อ. ละแม จ. ชุมพร, อ. ดอนสัก จ. สุราษฎร์ธานี, อ. ขนอม อ. สีชล และอ. หัวไทร จ. นครศรีธรรมราช, อ. เมือง จ. สงขลา, อ. เมือง จ. ปัตตานี เพื่อให้ครอบคลุมเป็นตัวแทนของบริเวณคาบสมุทรไทย

1.2 เก็บตัวอย่างชนิดที่เป็นเป้าหมาย จุดละอย่างน้อย 5-10 ตัวอย่าง จากเครื่องมือประมงที่ทำการประมงในบริเวณที่ทำการศึกษา พร้อมบันทึกแหล่งที่รวบรวมตัวอย่างได้เพื่อศึกษาการแพร่กระจาย วิธีการเก็บรวบรวมจะดำเนินการรวบรวมจากทำเทียบเรือประมง, แพลลา, ตลาดสด, ท่าขึ้นปลาในหมู่บ้านชาวประมง

2. การดำเนินงานในห้องปฏิบัติการ

2.1 ตัวอย่างจากภาคสนามที่นำกลับมาและผ่านการตรึงแล้ว นำมาทำความสะอาด เปลี่ยนน้ำยารักษาตัวอย่างเป็น ethyl alcohol 70%ในห้องปฏิบัติการ

2.2 แยกตัวอย่างตามกลุ่มและชนิด ตรวจสอบลักษณะทางสัณฐานวิทยาและเก็บข้อมูลทางสัณฐานมิติ อ้างอิงตาม Norman and Hochberg (2005) และ Vecchione *et al.* (2005) ตัวอย่างที่ไม่สามารถจำแนกได้อย่างชัดเจนจากลักษณะทางสัณฐานวิทยาจะแยกออกเพื่อตรวจสอบซ้ำ

2.3 จำแนกชนิดทางอนุกรมวิธานตัวอย่างที่เก็บได้ พบในชั้นต้นนี้ จำนวน 1 ชั้น 2 ชั้นย่อย 7 อันดับ 9 วงศ์ 16 สกุล 35 ชนิด

ผลการจำแนกชนิดทางอนุกรมวิธานจากตัวอย่างพรรณปลาหมึกที่รวบรวมได้ ในชั้นต้นนี้ พบว่าประกอบด้วย พรรณปลาหมึกใน 1 ชั้น (Class) 2 ชั้นย่อย (Subclass) 6 อันดับ (Order) 8 วงศ์ (Family) 14 สกุล (Genus) จำนวน 31 ชนิด (Species)

Class **CEPHALOPODA** Cuvier, 1797

Subclass **NAUTILOIDEA** Agassiz, 1847

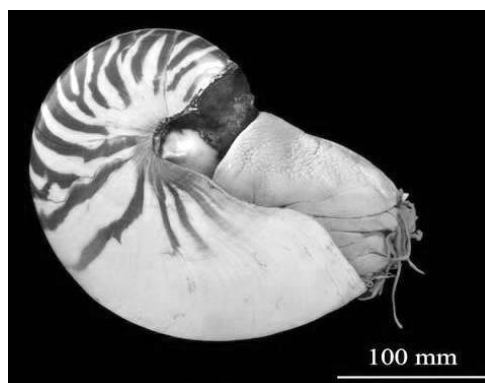
ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกที่มีเปลือกอยู่ภายนอก เปลือกขดเป็นวง ภายในแบ่งเป็นห้อง (chamber) มีรยางค์รอบปากมากกว่า 10 เส้น และรยางค์ไม่มีปุ่มดูด (sucker) มีเหงือก 2 คู่ ท่อพ่นน้ำ (hyponome) เป็นแบบที่แผ่นเนื้อไม่เชื่อมติดกันเป็นหลอด สัตว์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่สูญพันธุ์ไปหมดแล้ว ปัจจุบันมีเหลืออยู่ในโลกเพียงอันดับเดียว วงศ์เดียว และสกุลเดียว คือ หอยวงช้าง (Nautilus) ทั่วโลกมี 6 ชนิด

Order **NAUTILOIDA** Agassiz, 1847

Suborder **NAUTILINA** Agassiz, 1847

Family **NAUTILIDAE** Blainville, 1825

Nautilus pompilius Linnaeus, 1758



ชื่อสามัญ: หอยวงช้าง, Emperor nautilus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกกลุ่มเดียวที่มีเปลือกอยู่ภายนอก พบเฉพาะในเขตร้อนของภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก อาศัยอยู่ในบริเวณน้ำลึกมากกว่า 150 เมตร ในน่านน้ำไทย รายงานการพบตัวอย่างมีชีวิตครั้งแรกในน่านน้ำไทย โดย Nabhitabhata & Wongkamhaeng (2012) ตัวอย่างดังกล่าว จำนวน 2 ตัวอย่าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา 50 พรรษา สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Subclass COLEOIDA Bather, 1888

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกทั้งหมดที่มีอยู่ในปัจจุบัน ที่ไม่มีเปลือกหรือมีเปลือกอยู่ภายในตัว ประกอบด้วยกลุ่มปลาหมึกกระดอง ปลาหมึกกล้วย และปลาหมึกสาย เปลือกประกอบด้วยสารหินปูน (calcareous), ไคติน (chitinous) หรือ กระดูกอ่อน (cartilaginous) มีขนาด 8-10 เส้น บนหนวดมีปุ่มดูด มีเหงือก 1 คู่ ท่อพ่นน้ำ (funnel) เป็นแบบที่เชื่อมติดกัน มีลักษณะเป็นท่อ

Superorder DECABRACHIA Boettger, 1952

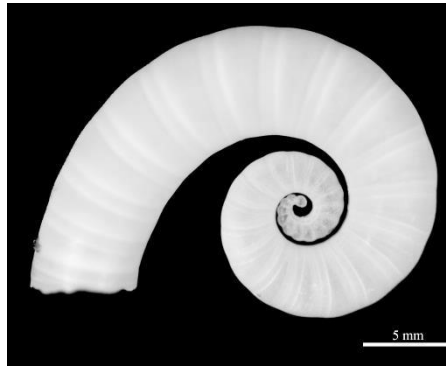
ลักษณะสำคัญ มีขนาด 10 เส้นแต่หนวดคู่ที่ 4 เปลี่ยนรูปเป็นหนวดยาวจับอาหาร (tentacle)

Order SPIRULIDA Stolley, 1919

ลักษณะสำคัญ: monotype ของอันดับและวงศ์นี้ ขนาดเล็ก มีขนาด 10 เส้น เปลือกภายในเป็นหินปูน มีลักษณะขดและภายในแบ่งออกเป็นห้องๆ

Family SPIRULIDAE Owen, 1836

Spirula spirula (Linnaeus, 1758)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกเขาแกะ, Ram's horn squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

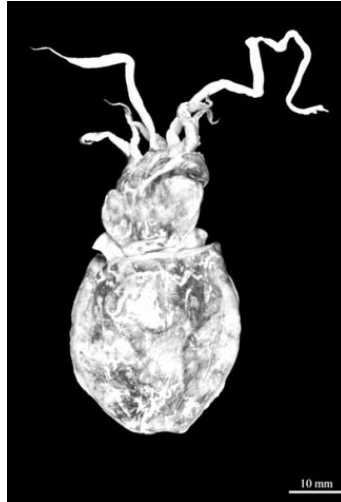
หมายเหตุ: ปลาหมึกกลางน้ำ อยู่ในเขตนํ้าลึก พบเฉพาะเปลือกเกยอยู่ตามชายทะเลด้านฝั่งอันดามัน

Order SEPIIDA Zittel, 1895

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกกระดอง รูปร่างแบน ยาวรี มีเปลือกหรือกระดองเป็นหินปูนอยู่ภายใน มีลักษณะเป็นแผ่นแบนตรง ตามีเยื่อหุ้มตา มีขนาด 10 เส้น หนวดจับอาหารหดเข้าไปอยู่ในกระเปาะได้ ปุ่มดูดมีก้าน ครีบยาวตลอดความยาวลำตัว แต่ครีบตรงส่วนท้ายของลำตัวจะไม่ติดกัน

Family SEPIIDAE Keferstein, 1866

Metasepia tullbergi (Appellof, 1886)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองดอกไม้, flower cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกกระดองขนาดเล็ก 20-30 มม. กระดองเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เดิมมีรายงานเฉพาะทางด้านอ่าวไทยที่ระดับความลึก 40 ม.ขึ้นไป แต่การศึกษาล่าสุดพบตัวอย่างทางด้านฝั่งอันดามันที่ จ. ตรัง

Sepia aculeata Férussac & d'Orbigny, 1835



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองหางแหลม, Needle cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ความยาวลำตัวมากกว่า 150-200 มม. เป็นปลาหมึกกระดองที่พบมากที่สุดในกลุ่มปลาหมึกกระดองด้วยกัน ชื่อไทยได้มาจากการมีหนามท้ายกระดองที่แหลมตรง และยาวกว่าเมื่อเทียบกับปลาหมึกกระดองชนิดอื่น

Sepia arabica Massy, 1916

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองหู, Arabian cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

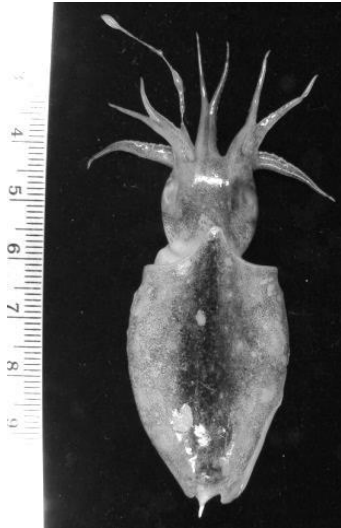
หมายเหตุ: ขนาดเล็ก ลำตัวยาวประมาณ 40-70 มม. พบเฉพาะด้านฝั่งทะเลอันดามัน บริเวณหลังตาทั้งสองข้างมีติ่งเนื้อยื่นออกมา เป็นที่มาของชื่อไทย ตัวอย่างสดมักมีสีลำตัวเป็นสีเขียว

Sepia brevimana Steenstrup, 1875

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองมือสั้น, ปลาหมึกกระดองก้นแหลม, Shortclub cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ขนาดเล็ก ลำตัวยาว 40-60 มม. ลักษณะภายนอกคล้ายกับปลาหมึกกระดองหางแหลม *S. aculeata* แต่มีขนาดเล็กกว่า และลักษณะของกระดองไม่เหมือนกัน ชื่อไทยมาจากลักษณะมือจับ (club) ที่มีขนาดเล็กและสั้น ส่วนใหญ่จับโดยเครื่องมืออวนลาก

Sepia kobiensis Hoyle, 1885

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองเข็ม, Kobi cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกกระดองขนาดเล็ก 20-30 มม. เดิมทีมีรายงานเฉพาะทางด้านอ่าวไทย การศึกษาครั้งนี้พบตัวอย่างจากฝั่งอันดามันที่จ. ตรัง ชื่อไทยมาจากลักษณะของกระดองที่แคบ และเรียวยาว ไม่เป็นรูปใบพายดังเช่นปลาหมึกกระดองชนิดอื่น

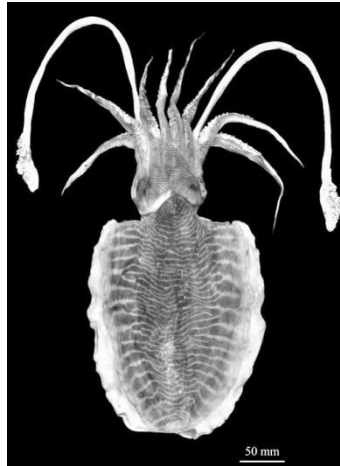
Sepia lycidas Gray, 1849

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองลายปาก ปลาหมึกกระดองลายลูกนัยน์ตา, Kisslip cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: เป็นปลาหมึกกระดองขนาดใหญ่ ความยาวลำตัวมากกว่า 200 มม. พบไม่มาก ในอ่าวไทยพบเฉพาะทางตอนล่างจากจ.สุราษฎร์ธานีลงไป ชื่อไทยได้จากเพศผู้ที่มีลายบนหลังเป็นรูปปากประอยู่ทั่ว เพศเมียลายไม่ชัดเจนเท่าเพศผู้

Sepia pharaonis Ehrenberg, 1831

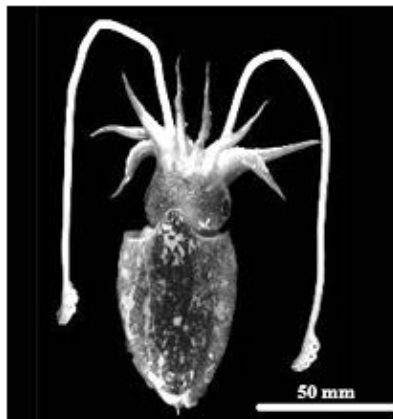


ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองลายเสือ, ปลาหมึกแม่ไก่, Pharaoh cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: มีขนาดใหญ่กว่าปลาหมึกกระดองชนิดอื่น ความยาวลำตัวมากกว่า 200 มม. จับได้ด้วยเครื่องมืออวนลาก และลอบปลาหมึก ชื่อไทยได้จากเพศผู้ที่มีลายบนหลังคล้ายลายของเสือโคร่ง เพศเมียลายไม่ชัดเจนเท่าเพศผู้ การศึกษาครั้งนี้พบว่า ลักษณะลายบนด้านบนของลำตัวของตัวอย่างที่พบทางฝั่งอันดามันกับทางอ่าวไทยมีลักษณะต่างกัน สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มชนิดทับซ้อน (species complex)

Sepia prashadi Winckworth, 1936



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองข้างลาย, Hooded cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกกระดองขนาดกลาง ความยาวลำตัวประมาณ 50-70 มม. ตรงกลางลำตัวด้านหลังมีลายตามขวาง แต่ด้านข้างมีลายตามยาว สันฐานลักษณะบางอย่างไม่ตรงกับเอกสารอ้างอิง

Sepia recurvirostra Steenstrup, 1875



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองหางงอ, ปลาหมึกกระดองเล็ก, Curvespine cuttlefish

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ความยาว 40-80 มม. พบทั่วไปในน่านน้ำไทย ชื่อไทยได้มาจากหนามท้ายกระดองที่โค้งงอขึ้นด้านบน

Sepiella inermis Ferrussac & d' Orbigny, 1848



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกระดองหางไหม้, ปลาหมึกกระเป๋, ปลาหมึกกระดองก้นไหม้, ปลาหมึกตุตเน่า Spineless cuttlefish

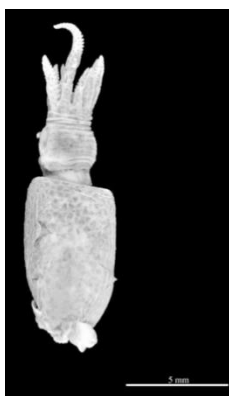
การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ขนาดความยาวลำตัว 40-100 มม. ส่วนใหญ่อาศัยริมชายฝั่งน้ำตื้น ลึกไม่เกิน 40 ม และพบได้ในเขตนํ้ากร่อยและปากแม่น้ำ ชื่อไทยมาจาก anal gland ที่มีลักษณะเป็นตุ่มสีดำทางด้านท้ายตัว มีรูเปิดด้านล่าง

Order IDIOSEPIIDA Boletzky, 1999

Family IDIOSEPIIDAE Appellöf, 1898

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกแคระ วงศ์นี้มีเพียงสกุลเดียว จัดเป็นปลาหมึกที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก อาศัยในเขตน้ำตื้นริมชายฝั่งในบริเวณป่าชายเลน แหล่งหญ้าทะเลและสาหร่ายทะเล ด้านหลังลำตัวมีอวัยวะเกาะติด (adhesive organ) ซึ่งใช้ยึดเกาะติดกับวัตถุใต้น้ำ เช่น รากไม้ ใบไม้ ใบหญ้าทะเล ใบสาหร่าย แพสาหร่าย สถานภาพของทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพควรจัดอยู่ในสภาพเปราะบาง (vulnerable) เนื่องจากป่าชายเลน แหล่งสาหร่ายและหญ้าทะเลที่เป็นแหล่งอาศัยอยู่ในสภาพเปราะบางเช่นกัน เนื่องจากถูกคุกคามโดยกิจกรรมของมนุษย์

Idiosepius pygmaeus Steenstrup, 1888

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกแคระหางแหลม, Sharp-tail pygmy squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ความยาวลำตัว 5-20 มม. ชื่อไทยมาจากลักษณะด้านท้ายของลำตัวที่เรียวแหลมในการศึกษาครั้งนี้ยังไม่พบทางด้านอ่าวไทย

Idiosepius biserialis Voss, 1962

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกแคระสองแถว, Two-row pygmy squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ความยาว 3-15 มม. ชื่อไทยมาจากจำนวนแถวของปุ่มดูดบนมือจับที่มีเพียง 2 แถวพบเฉพาะฝั่งอันดามัน

Order SEPIOLIDA (Fioroni, 1981)

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกหุซ้าง ขนาดเล็ก ลำตัวยาว 10-100 มม ครอบงายในใสเป็นสารไคติน ลดขนาดเล็กลงหรือไม่มีครอบงาย ตามีเยื่อหุ้มตา มีหนวด 10 เส้น หนวด 2 เส้นหดเข้าไปในครอบงายได้เพียงบางส่วน ปุ่มดูดมีก้าน ครีบเล็ก กลม อยู่ด้านข้างตัว ตรงท้ายตัวไม่ติดกัน

Family SEPIOLIDAE Leach, 1817

ปลาหมึกขนาดเล็กอาศัยอยู่ทั้งกลางน้ำและหน้าดิน พบทั่วไปทุกมหาสมุทรทั้งในเขตร้อนอบอุ่นและหนาว การแยกชนิดต้องอาศัยลักษณะหนวดสืบพันธุ์เพศผู้เท่านั้น

Subfamily SEPIOLINAE Appellof, 1898

Euprymna berryi Sasaki, 1929

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกการ์ตูน, ปลาหมึกกระเปาะ, ปลาหมึกหุซ้าง, Double-ear bobtail squid
การแพร่กระจายในประเทศไทย : อ่าวไทยและทะเลอันดามัน
หมายเหตุ: ปลาหมึกชนิดนี้มีรายงานการแพร่กระจายอยู่ในเขตอบอุ่น ลักษณะคล้ายกับปลาหมึกหุซ้างไทย *E. hyllebergi* มาก ต้องตรวจสอบตัวอย่างอีกครั้ง

Euprymna hyllebergi Nateewathana, 1997



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกหุซ้างไทย, ปลาหมึกหุซ้างฮิลแบร์ก, ปลาหมึกการ์ตูน, ปลาหมึกกระเปาะ, Thai bobtail squid, Hylleberg bobtail squid
การแพร่กระจายในประเทศไทย : อ่าวไทยและทะเลอันดามัน
หมายเหตุ: มีรายงานเฉพาะในน่านน้ำไทยเท่านั้น จับได้โดยเครื่องมืออวนลาก

Euprymna aff. morsei (Verrill, 1881)

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกหูช้าง, Mimika bobtail squid, Japanese bobtail squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย : อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: สถานะทางอนุกรมวิธานยังปลาหมึกชนิดนี้ไม่แน่ชัด มีรายงานตั้งแต่เขตอบอุ่นของประเทศญี่ปุ่นจนถึงอ่าวไทยและสุมาตราถึงทะเลอันดามัน การแพร่กระจายทับซ้อนกับ *E. berryi* Sasaki, 1929

Euprymna aff. stenodactyla (Grant, 1833)

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกหูช้าง ปลาหมึกการ์ตูน ปลาหมึกกระเป๋า, Bobtail squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย : อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: สถานะทางอนุกรมวิธานของปลาหมึกชนิดนี้ยังไม่แน่ชัด เนื่องจากตัวอย่างต้นแบบ (Holotype) ได้สูญหายไปแล้ว

Order TEUTHIDA Naef, 1916

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกกล้วย (true squid) เปลือกภายในใสเป็นสารไคติน มีรูปร่างเหมือนขนนก เรียกว่า “แกนหมึก” ตามีทั้งหนังตา (eyelid) และไม่มีหนังตาคลุม มีหนวด 10 เส้น หนวด 2 เส้นซึ่งยื่นได้แต่ไม่สามารถหดได้ ไม่มีกระเปาะเก็บหนวด ปุ่มดูดมีก้านและทั้งมีหรือไม่มีตะขอ ครีบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ครีบตรงท้ายลำตัวติดกัน

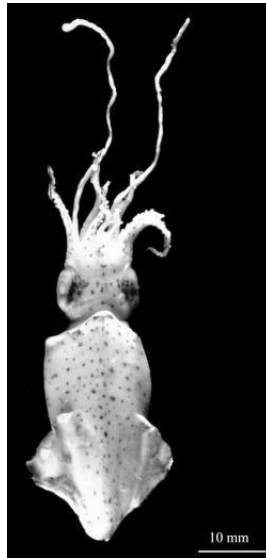
Suborder MYOPSIDA Orbigny, 1841

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกกล้วยน้ำตื้น (neritic squid) ตามีเยื่อหุ้มตา (corneal membranes) ซึ่งมีรูเล็กๆหนึ่งรูทางด้านหน้า ปุ่มดูดมีวงแหวนซึ่งเป็นสารไคติน หนวดไม่มีตะขอ เพศเมียมีท่อไข่ท่อเดียว มีต่อมสร้างเปลือกหุ้มไข่เพิ่มเติม (accessory nidamental gland)

Family LOLIGINIDAE Lesueur, 1821

ปลาหมึกกล้วยน้ำตื้นและปลาหมึกหอม เป็นปลาหมึกที่อยู่บริเวณชายฝั่งในน้ำลึกสูงสุดไม่เกิน 400 เมตร บางชนิดสามารถเข้าอยู่ในน้ำกร่อยได้ ส่วนมากชอบบออยู่กันเป็นฝูง มีความสำคัญทางเศรษฐกิจสูง

Subfamily LOLIGININAE Naef, 1921

Loliolus (Loliolus) affinis Steenstrup, 1856

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกะตอย, ปลาหมึกกะต๋อมไข่ Steenstrup's bay squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกน้ำตื้น ขนาด 20-30 มม. อาศัยอยู่ในเขตชายฝั่งและน้ำกร่อย ความลึกไม่เกิน 20 ม. ความยาวสูงสุด 70 มม. พบเพียงเล็กน้อย

Loliolus (Nipponololigo) beka (Sasaki, 1929)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกะตอย ปลาหมึกกล้วย, Beka squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกกล้วยที่พบน้อย ขนาดประมาณ 100 มม. อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งจับด้วยอวนลากและเครื่องมือประมงที่ประกอบกับการใช้แสงไฟล่อ

Loliolus (Nipponololigo) sumatrensis (Orbigny, 1835)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกะตอย, Kobi squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย : อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกชนิดนี้ ขนาดความยาวลำตัว 40-60 มม. อาศัยอยู่ตามชายฝั่งไปจนถึงความลึกประมาณ 50 ม. จับได้ด้วยอวนลากและเครื่องมือประมงที่ประกอบกับการใช้แสงไฟล่อ

Uroteuthis (Photololigo) chinensis (Gray, 1849)

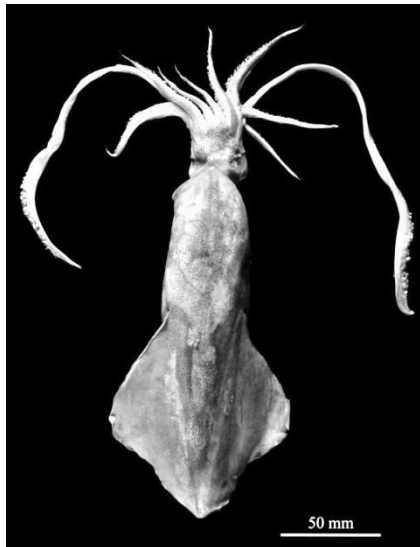


ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกล้วย, ปลาหมึกศอก, ปลาหมึกไก่เนื้อหนา, Mitre squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: มีขนาดใหญ่ 70-300 มม. อาจยาวได้กว่า 350 มม. แพร่กระจายอยู่ทั่วไป ส่วนมากจับจากเครื่องมืออวนลากและไต่หมึก สันฐานลักษณะภายนอกมีความผันแปรสูง จัดเป็นกลุ่มชนิดทับซ้อน (species complex)

Uroteuthis (Photololigo) duvaucelii (Orbigny, 1835)

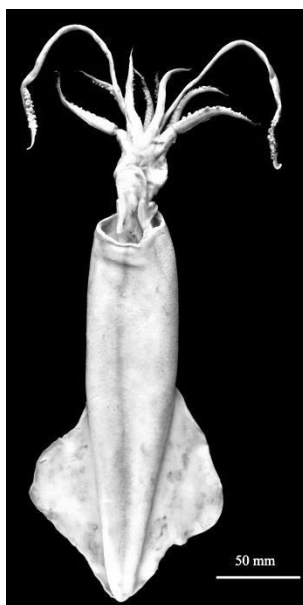


ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกล้วย, ปลาหมึกจึกไก่, ปลาหมึกหลอด, Indian squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจสูง ขนาด 50-250 มม. พบทั่วไป ส่วนมากจับได้โดยเครื่องมือประมงอวนลากและไต่หมึก

Uroteuthis (Photololigo) edulis (Hoyle, 1885)



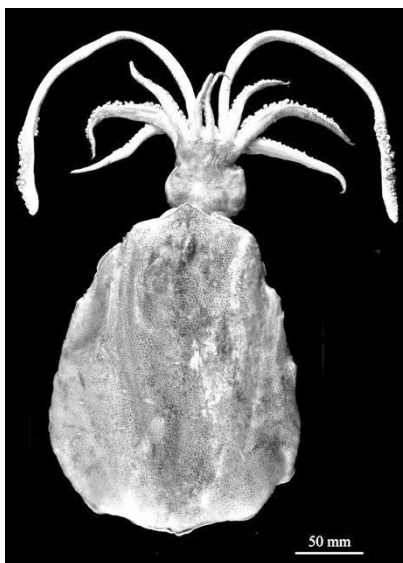
ชื่อสามัญ: ปลาหมึกกล้วยหางแหลม, ปลาหมึกก้นแหลม, Swordtip squid,

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกชนิดนี้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ขนาดยาว 70-250 มม. พบน้อยในอ่าวไทย แต่พบชุกชุมทางฝั่งอันดามัน สันฐานลักษณะภายนอกมีความผันแปรสูงโดยเฉพาะระหว่างแหล่งและฤดูกาล จัดเป็นกลุ่มชนิดทับซ้อน (species complex)

Subfamily SEPIOTEUTHINAE Naef, 1921

Sepiotheuthis lessoniana Lesson, 1830



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกหอม, ปลาหมึกตะเภา, Bigfin reef squid

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ มีขนาดใหญ่ ความยาว 200-300 มม. พบในเขตชายฝั่งตามแนวหิน ความลึกประมาณ 5-40 ม. ส่วนใหญ่จับได้โดยลอบปลาหมึก โดยที่ผลจับของลอบปลาหมึกทั้งหมดเป็นปลาหมึกหอม 90-95%

Superorder OCTOBRACHIA Fioroni, 1981

ลักษณะสำคัญ: มีหนวด 8 เส้น หนวดคู่ที่ 4 ลดรูปหายไป

Order OCTOPODA Leach, 1818

ลักษณะสำคัญ: กลุ่มปลาหมึกสาย เปลือกภายในเป็นกระดูกอ่อนมีขนาดเล็กและไม่พัฒนาเกือบหายไป (vestigial) มีหนวด 8 เส้น ไม่มีหนวดยาวจับอาหาร ปุ่มดูดไม่มีก้านและไม่มียางแหวน มี 2 อันดับย่อย(suborders) คือ Suborder Cirrata ซึ่งเป็นปลาหมึกสายประเภทที่มีครีบก และ Suborder Incirrata ปลาหมึกสายที่ไม่มีครีบก ในน่านน้ำไทยมีรายงานเฉพาะ suborder หลัง

Suborder INCIRRATA Grimpe, 1916

ลักษณะสำคัญ: พบทั่วไป ในเขตนํ้าตื้นไปจนถึงทะเลลึก ดำรงชีวิตทั้งแบบหน้าดินและกลางน้ำ ลำตัวมีตั้งแต่เป็นวุ้น (gelatinous) และเป็นกล้ามเนื้อแข็ง (muscular) ไม่มีครีบก กระดองถ้ามีจะลดขนาดเล็กลงเหลือเพียงก้านหินปูนเล็กๆ (calcareous stylet), มีฟันแถบ ปุ่มดูดเรียงเป็นแถวเดี่ยวหรือสองแถว

Family OCTOPODIDAE Orbigny, 1845

กลุ่มหมึกสายที่ดำรงชีวิตแบบหน้าดิน มีขนาดตั้งแต่เล็กไปจนถึงขนาดใหญ่มาก ลักษณะเด่นคือลำตัวเป็นกล้ามเนื้อแข็งแรง ไม่เป็นวุ้น ปลาหมึกกลุ่มนี้หลายชนิดใช้บริโภคโดยชาวประมงพื้นบ้านและบางชนิดจับโดยเครื่องมืออวนลาก ส่งเป็นสินค้าออก

Subfamily OCTOPODINAE Grimpe, 1921

Amphioctopus aegina (Gray, 1849)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกสายลายหินอ่อน, ปลาหมึกสายดำ, ปลาหมึกยักษ์, ปลาหมึกวูวาย, ปลาหมึกสายใหญ่, Marbled octopus, Sand bird octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกสายหน้าดินขนาดกลาง ความยาวลำตัว 40-80 มม. จับได้ด้วยเครื่องมือ อวนลากและลอบปลาหมึกสาย (กุ้งกิ้ง) มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ส่งเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายต่างประเทศในสภาพแช่แข็งและตากแห้ง

Amphioctopus marginatus (Taki, 1964)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกสายดำ, Sand bird octopus, Veined octopus, Coconut octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกสายหน้าดินขนาดกลาง ลักษณะคล้ายกับ *A. aegina* แต่ *A. marginatus* สีลำตัวน้ำตาลเข้มกว่า และไม่มีเส้นสีครีมพาดตามยาวของด้านบนลำตัว อาศัยอยู่บนพื้นทะเลที่เป็นโคลนและทราย บริเวณชายฝั่ง มีความสำคัญทางการประมงโดยรวมไปกับ *A. aegina* จับได้จากอวนลาก

Amphioctopus neglectus (Nateewathana and Norman, 1999)

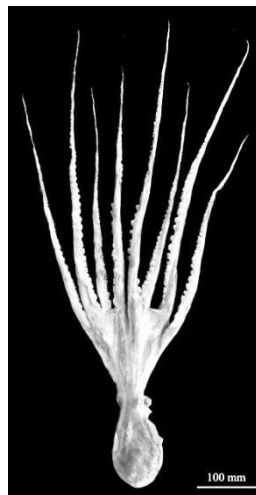


ชื่อสามัญ: ปลาหมึกสายจุดขาว, White-spot octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกสายหน้าดินขนาดกลาง มีรายงานเฉพาะในน่านน้ำไทย เป็นปลาหมึกสายที่อาศัยอยู่ชายฝั่งน้ำลึกประมาณ 20-80 ม. มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ โดยที่มีลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับ *A. aegina* และ *A. marginatus* จึงถูกรวมกันไป ต่างกันตรงที่มีตาปลอม (ocelli) ชื่อไทยได้มาจากจุดสีขาวที่ประอยู่ด้านบนลำตัว

Amphioctopus rex (Nateewathana and Norman, 1999)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกสายราชา, ปลาหมึกสายลายพาดตา, Eye-bar octopus, King octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกสายหน้าดินขนาดกลาง เป็นชนิดที่พบใหม่ มีรายงานเฉพาะในน่านน้ำไทย อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งที่พื้นทะเลเป็นทรายและโคลน จากบริเวณน้ำขึ้นน้ำลงไปจนถึงระดับลึกประมาณ 60 ม. มีความสำคัญทางเศรษฐกิจรวมไปกับปลาหมึกสายชนิดอื่น ส่วนมากจับได้โดยเครื่องมืออวนลาก

Callistoctopus luteus (Sasaki, 1929)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกสายขาว, White-spot octopus, Small-spot octopus, Starry night octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย : ทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกหน้าดินชนิดนี้มีขนาดและลักษณะทั่วไปคล้ายคลึงกับปลาหมึกสายขาวชนิด *Cistopus indicus* (Orbigny, 1840) มาก และตัวอย่างทั้งสองชนิดมักถูกชาวประมงจับมารวมกัน ลักษณะที่แตกต่างกัน คือ *Callistoctopus luteus* ไม่มีรูน้ำ(water pore) ระหว่างโคนหนวดด้านรอบปาก

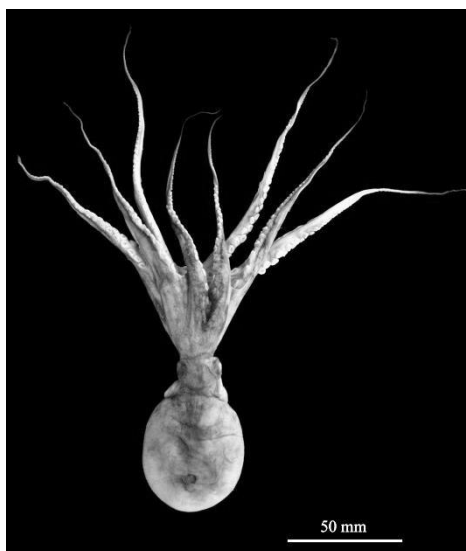
Cistopus indicus (Orbigny, 1840)



ชื่อสามัญ: ปลาหมึกยักษ์, ปลาหมึกสายใหญ่, ปลาหมึกสายขาว, Old woman octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกสายหน้าดินที่มีความสำคัญทางการประมง มีขนาดค่อนข้างใหญ่ ความยาวลำตัว 70-150 มม. พบตามหน้าดินที่เป็นโคลน ตั้งแต่บริเวณชายฝั่งเขตน้ำกร่อยไปจนถึงความลึก 80 ม. จับได้โดยเครื่องมืออวนลาก

Octopus cyanea Gray, 1849

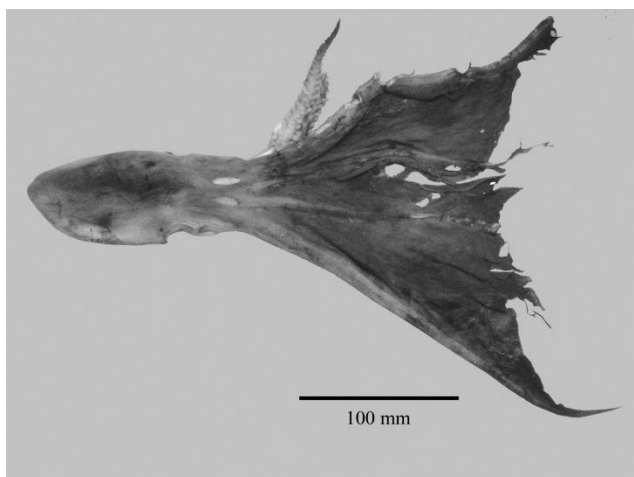
ชื่อสามัญ: ปลาหมึกสายลายดาว ปลาหมึกอุยววย ปลาหมึกยักษ์, Day octopus, Big blue octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ปลาหมึกสายหน้าดิน หากินในเวลากลางวัน บริเวณชายฝั่งตามแนวหินและแนวปะการัง จัดว่ามีขนาดใหญ่ ความยาวลำตัวสูงสุดถึง 160 มม. น้ำหนักถึง 6,000 กรัม อยู่ในกลุ่มปลาหมึกสายพวกที่มีตาปลอม (ocelli)

Family TREMOCTOPODIDAE Tyron, 1879

ปลาหมึกสายกลางน้ำ ตามปกติอยู่ในเขตน้ำลึก พบเข้าใกล้ฝั่งเป็นครั้งคราว เพศเมียขนาดใหญ่ เพศผู้มีขนาดเล็กกว่าเพศเมียมาก ความยาวลำตัวเพียง 5% ของเพศเมีย โอกาสที่พบจึงมีน้อย

Tremoctopus gracilis (Eydoux & Souleyet, 1852)

ชื่อสามัญ: ปลาหมึกผ้าห่ม, Blanket octopus

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ถูกจับด้วยอวนล้อม ตัวอย่างที่พบเป็นเพศเมียทั้งหมด ความยาวลำตัวของเพศเมีย 100-200 มม. รายงานการพบครั้งแรกในน่านน้ำไทยโดย Nabhitabhata *et al.* (2009) ชื่อไทยมาจากแผ่นหนังระหว่างหนวดคู่ที่ 1 และ 2 ที่แผ่กางออกยาวกว่าลำตัว 3-5 เท่า

Family ARGONAUTIDAE Naef, 1912

ปลาหมึกสายกลางน้ำ เพศเมียขนาดใหญ่ และสร้างเปลือกคล้ายเปลือกหอยบางๆไว้สำหรับฟักไข่ และช่วยในการลอยตัว เพศผู้มีขนาดเล็กกว่าเพศเมียมาก ความยาวเพียง 15-20% ของเพศเมีย โอกาสที่พบจึงมีน้อย

Argonauta argo Linnaeus, 1758

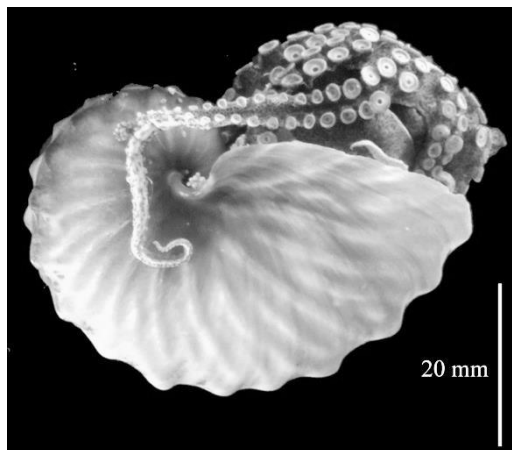


ชื่อสามัญ: หอยวงช้างกระดาดใหญ่, Greater argonaut

การแพร่กระจายในประเทศไทย: ทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: ตัวอย่างมีเพียงเพศเมียตัวอย่างเดียว ความยาวลำตัว 140 มม. และไม่พบเปลือกเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ฟิชและสัตว์ทะเล ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอันดามัน รายงานการพบครั้งแรกในน่านน้ำไทยโดย Nabhitabhata *et al.* (2009)

Argonauta hians Solander, 1786



ชื่อสามัญ: หอยวงช้างกระดาดเล็ก, หอยหมึก, ปลาหมึกหอย, Muddy Argonaut, Lesser argonaut

การแพร่กระจายในประเทศไทย: อ่าวไทยและทะเลอันดามัน

หมายเหตุ: มีลักษณะทั่วไปคล้ายกับหอยวงช้างกระดาดใหญ่ แต่มีขนาดเล็กกว่า ความยาวลำตัวเพศเมีย 20-40 มม. พบในเขตชายฝั่งด้านทะเลอันดามัน จับได้ด้วยอวนล้อม มีรายงานการพบในอ่าวไทยด้วย แต่ไม่พบในการศึกษาครั้งนี้

ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

- โครงการเก็บรวบรวมตัวอย่างพรรณไม้และจัดทำทะเบียนพรรณไม้ ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

หลักการและเหตุผล

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สนองพระราชดำริโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เป็นหน่วยงานหนึ่งที่สนองพระราชดำริซึ่งได้ดำเนินการติดต่อกันมาเป็นระยะพอสมควร มีผลการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนแม่บทของโครงการ อพ.สธ. ระยะ 5 ปีที่ห้า (ตุลาคม พ.ศ. 2554 – กันยายน พ.ศ.2559) ภายใต้กรอบการดำเนินงาน 3 กรอบ ดังนี้ กรอบการเรียนรู้ทรัพยากรกรอบการใช้ประโยชน์และกรอบการสร้างจิตสำนึก

กรอบการเรียนรู้ทรัพยากรกิจกรรมที่โครงการ อพ.สธ. – มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ได้ดำเนินการต่อเนื่องเรื่อยมา ได้แก่ การสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างพรรณไม้เพื่อการอ้างอิง โดยเก็บตัวอย่างในรูปพรรณไม้แห้งและดองรักษาสภาพ ซึ่งเก็บรักษาไว้ในห้องพิพิธภัณฑ์พืชมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จำนวนตัวอย่างพรรณไม้ ดังกล่าวนั้นมีจำนวนชนิดที่น้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนพรรณไม้ทั้งหมดที่คาดว่าจะพบในประเทศไทย และได้ดำเนินการเก็บตัวอย่างจากบางพื้นที่เท่านั้น คาดว่ามีพืชอีกจำนวนหลายชนิดที่ยังไม่มีการเก็บตัวอย่างจากพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ มีพื้นที่จำนวนมากและมีความแตกต่างทางด้านภูมิประเทศเป็นอย่างมาก ทำให้การเก็บตัวอย่างพรรณไม้ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ดังนั้นการเก็บตัวอย่างพรรณไม้เพื่ออ้างอิงการมีอยู่จริงในพื้นที่จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและมีความเร่งด่วนก่อนที่จะสูญหายไปจากพื้นที่ นอกจากนี้ตัวอย่างพรรณไม้ที่เก็บรวบรวมไว้ในห้องพิพิธภัณฑ์พืชยังสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น และพัฒนาไปสู่พิพิธภัณฑ์พืชในระดับภาคเพื่อใช้เป็นแหล่งเปรียบเทียบอ้างอิงพรรณไม้ท้องถิ่นได้ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เก็บรวบรวมและรักษาสภาพตัวอย่างพรรณไม้ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
2. จัดทำฐานข้อมูลตัวอย่างพรรณไม้ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

งบประมาณ

เงินงบประมาณแผ่นดิน ศูนย์วิทยาศาสตร์ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ จำนวน 30,000 บาท ครุภัณฑ์และสถานที่ปฏิบัติการเก็บตัวอย่าง โปรแกรมวิชาชีววิทยา และศูนย์วิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ดร.เทียมหทัย ชูพันธุ์ คณะอนุกรรมการโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สนองพระราชดำริโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

สรุปผลการดำเนินการ

1. มีการเก็บรวบรวมและรักษาสภาพตัวอย่างพรรณไม้ในพิพิธภัณฑพืช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 100 ชนิด เพื่อใช้ในการอ้างอิง การบริการวิชาการ และการเรียนการสอน (ตารางที่ 1 และภาพที่ 1)
2. มีฐานข้อมูลเบื้องต้นตัวอย่างพรรณไม้ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาเพื่อใช้ในการสืบค้นการเผยแพร่ผลงาน การเรียนการสอน และการบริการวิชาการ (ภาพที่ 2)
3. ทราบความหลากหลายของพรรณไม้ในมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดทำหนังสือพรรณไม้ในมหาวิทยาลัยและป้ายชื่อพรรณไม้ในอนาคต
4. เพิ่มเติมข้อมูลใน มคอ.3 และ มคอ.5 เพื่อเป็นกรณีศึกษาการบูรณาการสู่การเรียนการสอนในรายวิชาพฤกษศาสตร์ อนุกรมวิธาน พืชท้องถิ่น และสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน
5. มีฐานข้อมูลอ้างอิงสู่การร่วมรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านในการศึกษาต่อยอดการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในท้องถิ่นในรายวิชาปัญหาพิเศษทางชีววิทยา

ตารางที่ 1 ตัวอย่างพรรณไม้แห้ง 100 ชนิด ในพิพิธภัณฑพืช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์
1	ใบเงิน	<i>Graptophyllum pictum</i> (L.) Griff.	Acanthaceae
2	ต้อยติ่ง	<i>Ruellia tuberosa</i> L.	Acanthaceae
3	บานไม่รู้โรยป่า	<i>Gomphrena celosioides</i> Mart.	Amaranthaceae
4	พลับพลึง	<i>Crinum asiaticum</i> L. var. <i>asiaticum</i>	Amaryllidaceae
5	มะม่วงหาวแมงวัน	<i>Buchanania lanzan</i> Spreng.	Anacardiaceae
6	อ้อยช้าง	<i>Lannea coromandelica</i> (Houtt.) Merr.	Anacardiaceae
7	มะม่วงบ้าน	<i>Mangifera indica</i> L.	Anacardiaceae
8	มะกอก	<i>Spondias pinnata</i> (L. f.) Kurz	Anacardiaceae

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์
9	กะเจียน	<i>Hubera cerasoides</i> (Roxb.) Chaowasku	Annonaceae
10	ยี่โถ	<i>Nerium oleander</i> L.	Apocynaceae
11	โมกมัน	<i>Wrightia arborea</i> (Dennst.) Mabb.	Apocynaceae
12	โมกบ้าน	<i>Wrightia religiosa</i> (Teijsm. & Binn.) Benth. ex Kurz	Apocynaceae
13	หมอน้อย	<i>Cyanthilium cinereum</i> (L.) H. Rob.	Asteraceae
14	ตีนตุ๊กแก	<i>Tridax procumbens</i> L.	Asteraceae
15	ปีบ	<i>Millingtonia hortensis</i> L. f.	Bignoniaceae
16	ทองอุไร	<i>Tecoma stans</i> (L.) Juss. ex Kunth	Bignoniaceae
17	กุ่มบก	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs	Capparaceae
18	แจง	<i>Maerua siamensis</i> (Kurz) Pax	Capparaceae
19	สนทะเล	<i>Casuarina equisetifolia</i> L.	Casuarinaceae
20	ผักเสี้ยน	<i>Cleome gynandra</i> L.	Cleomaceae
21	สะแกนา	<i>Combretum quadrangulare</i> Kurz	Combretaceae
22	รูกฟ้า	<i>Terminalia alata</i> B. Heyne ex Roth	Combretaceae
23	หูกวาง	<i>Terminalia catappa</i> L.	Combretaceae
24	สมอไทย	<i>Terminalia chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i>	Combretaceae
25	เอื้องหมายนา	<i>Cheilocostus speciosus</i> (J. Koenig) C. D. Specht	Costaceae
26	ตำลึง	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	Cucurbitaceae
27	ยางนา	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G. Don	Dipterocarpaceae
28	พลวง	<i>Dipterocarpus tuberculatus</i> Roxb.	Dipterocarpaceae
29	รัง	<i>Shorea siamensis</i> Miq.	Dipterocarpaceae
30	ตับเต่าตัน	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G. Don	Ebenaceae
31	มะเกลือ	<i>Diospyros mollis</i> Griff.	Ebenaceae
32	ตะโกนา	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz	Ebenaceae
33	โกสน	<i>Codiaeum variegatum</i> (L.) Rumph. ex A. Juss	Euphorbiaceae
34	น้ำนมราชสีห์	<i>Euphorbia hirta</i> L.	Euphorbiaceae
35	กระปือเจ็ดตัว	<i>Excoecaria cochinchinensis</i> Lour. var. <i>cochinchinensis</i>	Euphorbiaceae
36	ปิตตาเวีย	<i>Jatropha integerrima</i> Jacq.	Euphorbiaceae
37	ขันทองพยับบาท	<i>Suregada multiflora</i> (A. Juss.) Baill.	Euphorbiaceae
38	กระถินณรงค์	<i>Acacia auriculiformis</i> A. Cunn. ex Benth.	Fabaceae
39	กระถินพิมาน	<i>Acacia tomentosa</i> Willd.	Fabaceae
40	จามจุรี	<i>Albizia saman</i> (Jacq.) Merr.	Fabaceae
41	กาหลง	<i>Bauhinia acuminata</i> L.	Fabaceae

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์
42	ชงโค	<i>Bauhinia purpurea</i> L.	Fabaceae
43	ทองกวาว	<i>Butea monosperma</i> (Lam.) Taub.	Fabaceae
44	ราชพฤกษ์	<i>Cassia fistula</i> L.	Fabaceae
45	อัญชัน	<i>Clitoria ternatea</i> L.	Fabaceae
46	ฉนวน	<i>Dalbergia nigrescens</i> Kurz	Fabaceae
47	หางนกยูงฝรั่ง	<i>Delonix regia</i> (Bojer ex Hook.) Raf.	Fabaceae
48	สาธร	<i>Millettia leucantha</i> Kurz var. <i>buteoides</i> (Gagnep.) P. K. Lóc	Fabaceae
49	ไมยราบ	<i>Mimosa pudica</i> L.	Fabaceae
50	มะขามเทศ	<i>Pithecellobium dulce</i> (Roxb.) Benth.	Fabaceae
51	ประดู่บ้าน	<i>Pterocarpus indicus</i> Willd.	Fabaceae
52	ประดู่ป่า	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	Fabaceae
53	โสมน้ำ	<i>Saraca indica</i> L.	Fabaceae
54	แสมสาร	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) H. S. Irwin & Barneby	Fabaceae
55	ขี้เหล็ก	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H. S. Irwin & Barneby	Fabaceae
56	ทรงบาดาล	<i>Senna surattensis</i> (Burm. f.) H. S. Irwin & Barneby	Fabaceae
57	แคบ้าน	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Poir.	Fabaceae
58	มะค่าแต้	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm. ex Miq. var. <i>siamensis</i>	Fabaceae
59	มะขาม	<i>Tamarindus indica</i> L.	Fabaceae
60	แดง	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) W. Theob. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I. C. Nielsen	Fabaceae
61	หมี่เหมี้น	<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C. B. Rob.	Lauraceae
62	จิกนา	<i>Barringtonia acutangula</i> (L.) Gaertn.	Lecythidaceae
63	กระโดน	<i>Careya arborea</i> Roxb.	Lecythidaceae
64	ตะแบกนา	<i>Lagerstroemia floribunda</i> Jack var. <i>floribunda</i>	Lythraceae
65	เสลา	<i>Lagerstroemia loudonii</i> Teijsm. & Binn.	Lythraceae
66	อินทนิลบก	<i>Lagerstroemia macrocarpa</i> Wall. ex Kurz	Lythraceae
67	อินทนิลน้ำ	<i>Lagerstroemia speciosa</i> (L.) Pers.	Lythraceae
68	จำปี	<i>Magnolia × alba</i> (DC.) Figlar	Magnoliaceae
69	ชบา	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L.	Malvaceae
70	พลับพลา	<i>Microcos tomentosa</i> Sm.	Malvaceae
71	แดงสะแง	<i>Schoutenia ovata</i> Korth.	Malvaceae
72	สะเดา	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	Meliaceae
73	สะเดาอินเดีย	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss. var. <i>indica</i> Neem	Meliaceae
74	ขนุน	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	Moraceae

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์
75	ไทร	<i>Ficus annulata</i> Blume	Moraceae
76	ยางอินเดีย	<i>Ficus elastic</i> Roxb. ex Hornem	Moraceae
77	ข่อย	<i>Streblus asper</i> Lour.	Moraceae
78	มะรุม	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	Moringaceae
79	ตะขบฝรั่ง	<i>Muntingia calabura</i> L.	Muntingiaceae
80	แปรงล้างขวด	<i>Callistemon lanceolatus</i> (Sm.) Sweet	Myrtaceae
81	ยูคาลิปตัส	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	Myrtaceae
82	หว่า	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	Myrtaceae
83	เฟื่องฟ้า	<i>Bougainvillea spectabilis</i> Willd.	Nyctaginaceae
84	ช้านาว	<i>Ochna integerrima</i> (Lour.) Merr.	Ochnaceae
85	มะกา	<i>Bridelia ovata</i> Decne.	Phyllanthaceae
86	มะยม	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeel	Phyllanthaceae
87	ลูกใต้ใบ	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn.	Phyllanthaceae
88	มะขามป้อม	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	Phyllanthaceae
89	ตะครอง	<i>Ziziphus cambodiana</i> Pierre	Rhamnaceae
90	ระเวียง	<i>Catunaregam tomentosa</i> (Blume ex DC.) Tirveng.	Rubiaceae
91	คำมอกหลวง	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	Rubiaceae
92	เข็ม	<i>Ixora javanica</i> (Blume) DC.	Rubiaceae
93	กระทุมนา	<i>Mitragyna diversifolia</i> (Wall ex. G. Don) Havil.	Rubiaceae
94	ยอป่า	<i>Morinda coreia</i> Buch.-Ham.	Rubiaceae
95	มะสัง	<i>Feroniella lucida</i> (Scheff.) Swingle	Rutaceae
96	แก้ว	<i>Murraya paniculata</i> (L.) Jack	Rutaceae
97	ตะขบป่า	<i>Flacourtia indica</i> (Burm. f.) Merr.	Salicaceae
98	ตะคร้อ	<i>Schleichera oleosa</i> (Lour.) Merr.	Sapindaceae
99	พิกุล	<i>Mimusops elengi</i> L.	Sapotaceae
100	เทียนหยด	<i>Duranta erecta</i> L.	Verbenaceae



ภาพ การเก็บรักษาตัวอย่างพรรณไม้ในพิพิธภัณฑ์พืช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา



ภาพ การเก็บรักษาตัวอย่างพรรณไม้ในพิพิธภัณฑ์พืช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

NRRU herbarium - Microsoft Excel

No.	Family name	Scientific name	Local name	Habit	Duplicate	Determination	Date of collection	Area	Collector
1	ลำดับ	ชื่อวงศ์	ชื่อท้องถิ่น	วิธี	จำนวนชิ้น	แก้ไข (ดร.เทียมหทัย ชูพันธ์)	วัน/เดือน/ปีเก็บ		
2									
3	Acanthaceae	<i>Acanthus ebracteatus</i>	เหวี่ยงปลาหมอ	ไม้พุ่ม	8	-	09/02/2548		
4	Acanthaceae	<i>Andrographis paniculata</i>	ฟ้าทะลายโจร	ไม้พุ่ม	23	-	24/11/2545		
5	Acanthaceae	<i>Barleria lupulina</i>	เสลดพังพอนตัวผู้	ไม้พุ่ม	1	-	14/11/2544		
6	Acanthaceae	<i>Crossandra infundibuliformis</i>	อังกาบสีปูน	ไม้พุ่ม	2	-	06/01/2547		
7	Acanthaceae	<i>Justicia adhatoda</i>	เสนียด	ไม้พุ่ม	4	-	28/01/2551		
8	Acanthaceae	<i>Justicia fragilis</i>	ปีกไก่ดำ	ไม้พุ่ม	2	-	06/08/2545		
9	Acanthaceae	<i>Graptophyllum pictum</i>	ใบเงินใบทอง	ไม้พุ่ม	7	<i>Pseuderanthemum carruthersii</i>	04/01/2551		
10	Acanthaceae	<i>Rhinacanthus nasutus</i>	ทองพันชั่ง	ไม้พุ่ม	4	-	16/02/2557		
11	Acanthaceae	<i>Ruellia tuberosa</i>	ดอกไม้ดัง	ไม้ล้มลุก	7	-	10/02/2548		
12	Acanthaceae	<i>Thunbergia erecta</i>	รองไม้	ไม้พุ่ม	6	ช้องนาง	18/07/2544		
13	Acanthaceae	<i>Thunbergia erecta</i>	ช้องนาง	ไม้พุ่ม	2	??? รอดตรวจสอบขึ้นตัวอย่าง	01/01/2554		
14	Acanthaceae	<i>Thunbergia fragrans</i>	หูกปากกา	ไม้เลื้อย	1	-	27/10/2548		
15	Acanthaceae	<i>Thunbergia grandiflora</i>	สร้อยอินทนิล	ไม้เลื้อย	1	-	02/01/2547		
16	Acanthaceae	<i>Thunbergia laurifolia</i>	รางจืด	ไม้เลื้อย	3	-	30/09/2544		
17	Aizoaceae	<i>Trianthema portulacastrum</i>	ผักเบี้ยหิน	ไม้ล้มลุก	5	-	20/02/2557		
18	Amaranthaceae	<i>Achyrothes aspera</i>	พันธุ หญ้าตีนชูขาว	ไม้ล้มลุก	8	-	05/09/2546		
19	Amaranthaceae	<i>Aternanthera philoxeroides</i>	ผักเบ็ดเตล	ไม้ล้มลุก	2	ผักเบ็ดน้ำ?	18/02/2554		
20	Amaranthaceae	<i>Aternanthera pungens</i>	ผักเบ็ด	ไม้ล้มลุก	7	โศกกระสุนเล็ก?	15/01/2545		
21	Amaranthaceae	<i>Gomphrena celosoides</i>	บานไม้อูรียฝรั่ง	ไม้ล้มลุก	6	<i>Aternanthera</i>	20/11/2014		
22	Amaranthaceae	<i>Amaranthus spinosus</i>	ผักขมหนาม	ไม้ล้มลุก	2	-	10/01/2554		
23	Amaranthaceae	<i>Amaranthus viridis</i>	ผักขม	ไม้ล้มลุก	23	-	14/07/2556		
24	Amaranthaceae	<i>Celosia argentea</i>	หงอนไก่ไทย	ไม้ล้มลุก	8	-	no date		
25	Amaranthaceae	<i>Gomphrena globosa</i>	บานไม้อูรีย	ไม้ล้มลุก	22	-	no date		

ภาพ รูปแบบฐานข้อมูลพรรณไม้เบื้องต้น พิพิธภัณฑ์พืช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา



ภาพ กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์พืช

สรุปผลของโครงการ

การเก็บรวบรวมตัวอย่างและการจัดทำทะเบียนพรรณไม้ให้มีความเป็นปัจจุบันนับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพื่อประโยชน์สูงสุดในการสืบค้น การใช้งานในการเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ เช่น พฤกษศาสตร์ อนุกรมวิธาน พืชท้องถิ่น และงานบริการวิชาการ เช่น ค่ายวิทยาศาสตร์ ทัศนศึกษา งานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเก็บรวบรวมตัวอย่างพรรณไม้จำเป็นต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มจำนวนตัวอย่างในพิพิธภัณฑ์พืชให้ครอบคลุมมากขึ้น มีการจัดหมวดหมู่และป้ายกำกับเพื่อความเรียบร้อยและสะดวกในการใช้งาน มีการดูแลรักษาสภาพตัวอย่างที่เก็บรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพดี และจัดเก็บตัวอย่างทดแทนในกรณีที่เกิดการชำรุดหรือสูญหาย ส่วนการจัดทำทะเบียนพรรณไม้ จำเป็นต้องมีการจัดเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ ชื่อวงศ์ (Family name) ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name) ชื่อท้องถิ่น (Local name) หมายเลขกำกับตัวอย่าง (Collection No.) จำนวนขึ้นตัวอย่าง (Duplicate) สถานที่เก็บ (Area) วันเดือนปีที่เก็บ (Date) ผู้เก็บตัวอย่าง (Collector) และมีการตรวจสอบความถูกต้องของป้ายชื่อก่อนการจัดทำทะเบียน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการสืบค้นข้อมูลเพื่อการอ้างอิงซึ่งฐานข้อมูลที่สมบูรณ์ต้องใช้เวลาในการดำเนินการ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบันการจัดการพิพิธภัณฑ์พืชที่ดี จะส่งผลให้ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการบริการวิชาการทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย สามารถผลักดันสู่การเป็นแหล่งเทียบเคียงตัวอย่าง แหล่งเรียนรู้และสืบค้นข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ ได้

ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

- โครงการสำรวจและรวบรวมพรรณทรัพยากรในรัศมีไม่เกิน 50 กิโลเมตร

ผลการดำเนินกิจกรรม

สำหรับกิจกรรมนี้ได้บูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาภูมิสังคมระบบเกษตรภาคเหนือตอนล่าง วิชาพฤกษศาสตร์ และวิชาปัญหาพิเศษ ทำการสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์พืชในท้องถิ่น รัศมี

50 กิโลเมตรร่วมกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกพบพืช จำนวน 62 วงศ์ 104 ชนิดทรัพยากรทางชีวภาพ จำนวน 9 ชนิดได้แก่ เห็ดปลวก เห็ดขอนม่วงเห็ด ตับเต่า เห็ดโคนเหลือง เห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม เห็ดฟาง เห็ดเผาะ และเหตา ทรัพยากรทางสัตว์ จำนวน 7 ชนิด ได้แก่ สุนัขไทยหลังอาน สุนัขพันธุ์บางแก้ว ไก่พื้นเมือง กระบือ โคเนื้อ เป็ดเนื้อ และปลานิล และทรัพยากรทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวม 6 ประเภท ได้แก่ สมุนไพรพื้นบ้าน งานเกษตรผสมผสาน งานจักสาน งานศิลปะพื้นบ้าน(ดนตรีม้งคละ) งานจัดการทรัพยากรธรรมชาติ งานหัตถกรรม และงาน ชนมไทย

ภาพกิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช



การสำรวจพรรณพืช



กลุ่มงาน อาหารคาวและขนมไทย



หัตถกรรมงานจักสาน

บูชาแม่โพสพ



ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

- การสำรวจพันธุ์พืชให้สีย้อมไหมในจังหวัดสุรินทร์

บทนำ

การสำรวจพันธุ์พืชให้สีย้อมไหมในจังหวัดสุรินทร์ ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นโครงการที่จัดอยู่ในกรอบการเรียนรู้ทรัพยากร กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมพันธุกรรมพืช ซึ่งในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับทรัพยากรทั้งสามฐานทรัพยากร ได้แก่ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งการสำรวจพันธุ์พืชให้สีย้อมไหมในจังหวัดสุรินทร์ จะเลือกพื้นที่ในการสำรวจในพื้นที่เป้าหมายบริเวณรัศมี 50 กม. ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ เพื่อสำรวจพันธุ์พืชให้สีย้อมไหมในจังหวัดสุรินทร์ จำแนกชนิดพันธุ์กรรมพืช ศึกษาคุณลักษณะ คุณประโยชน์การให้สีย้อมไหม และคุณประโยชน์อื่น ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของ นักเรียน นักศึกษาและบุคคลทั่วไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนองพระราชดำริเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อสำรวจพันธุ์พืชให้สีย้อมไหม ในจังหวัดสุรินทร์ ในพื้นที่เป้าหมายบริเวณรัศมี 50 กม. ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
3. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของ นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป

วิธีการศึกษา

1. จัดซื้อวัสดุ
2. สำรวจพื้นที่ภาพรวมและสุ่มตัวอย่างศึกษา
3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ถ่ายภาพร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. จัดจำแนกพันธุ์กรรมพืช กรอกรายข้อมูลลงแบบบันทึกการสำรวจฯ
5. สัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพันธุ์พืชและการย้อมสีไหมจากพันธุ์พืช
6. ศึกษาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชให้สีย้อมไหม
7. บันทึก จัดเก็บข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูล
8. รวบรวมข้อมูลจัดทำรูปเล่มเพื่อเผยแพร่

ผลการดำเนินงาน

การสำรวจพันธุ์พืชให้สีย้อมไหมในจังหวัดสุรินทร์ ใช้วิธีการสำรวจพันธุ์พืช 2 วิธีคือ

1. สํารวจภาพรวมของป่า 2 ป่า คือป่าโคกเต็ง ป่าชุมชนตำบลท่าสว่าง และป่าเกียนตาสินรินน้ำชี บ้านโคกสวาย หมู่ 18 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (ภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2)



ภาพที่ 1 พื้นที่ป่าเกียนตาสินรินน้ำชีที่มา:Google earth



ภาพที่ 2 สํารวจพันธุ์พืชภาพรวม 2 ป่า

2.สํารวจพันธุ์พืชโดยวิธีการสุ่มพื้นที่ โดยกำหนดแปลงตัวอย่าง 1 ไร่ ขนาด 40 x 40 เมตร ตามแนวทิศเหนือ - ใต้ ซึ่งในแปลงตัวอย่างขนาด 40 x 40 เมตร แบ่งเป็นแปลงย่อยขนาด 5 x 5 เมตร จำนวน 64 แปลง (ภาพที่ 3)



ภาพที่ 3 สํารวจพันธุ์พืชโดยการสุ่มพื้นที่แปลงตัวอย่าง

ผลการสำรวจพบพันธุ์พืช 73 ชนิด ดังนี้

1	กรวยป่า	16	จิ้งป่า	31	นางดำ	46	มะกอกป่า	61	สะแกนา
2	กระทงลาย	17	จานเครือ	32	บักดอก	47	มะกอกเลื่อม	62	สะแกแสง
3	กระทุ้มบก	18	ฉนวน	33	ประดู่ป่า	48	มะเกลือ	63	สะเดา
4	กระบก	19	เฉียงพรว้านางแอ	34	ปีบ	49	มะขามป้อม	64	สะเดาช้าง
5	กราย	20	ชงโค	35	พญายา	50	มะค่าแต้	65	ลำต้น
6	กล้วยฤาษี	21	ชะเอมเทศ	36	พฤษภ	51	มะแขว	66	สีพันคนทา
7	กำแพงเจ็ดชั้น	22	แดง	37	พลองเหมือด	52	มะดัน	67	แสลงใจ
8	กำลังช้างสาร	23	ตะโก	38	พลับพลา	53	มะพลับดง	68	หมี่หมื่น
9	ขว้าว	24	ตะขบป่า	39	พอก	54	มะม่วงป่า	69	หว่า
10	ข่อย	25	ตะแบก	40	พะยอม	55	มะมุ่น	70	เหมือดโลด
11	ขันทองพยาบาท	26	ดีวดแดง	41	พะอูง	56	มะหวด	71	เหมือดแอ
12	ขี้เหล็ก	27	เต็ง	42	พันชาด	57	มะหาด	72	อบเชย
13	คัดลัน	28	เถาว์ลย์เปรียง	43	พุทราป่า	58	โมกมัน	73	อะราง
14	คำมอกหลวง	29	ทองกวาว	44	เพกา	59	ยอป่า		
15	แค	30	นมแมว	45	มะกล่ำต้น	60	รักขี้หนู		

พบว่าพันธุ์พืชที่ให้สีย้อมไหมมี 30 ชนิด 22 วงศ์ ดังนี้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 พันธุ์พืชให้สีย้อมไหมธรรมชาติ

ที่	ชื่อไทย	ชื่อเขมร สุรินทร์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	การให้สี ธรรมชาติ
1	กระบก	จะเมาะ	<i>Irvingiamalayana</i> Oliv. ex. A. W. Benn.	IXONANTHACEAE	ดำ
2	ขี้เหล็ก	อังกัน	<i>Cassia siamea</i> Lamk.	CAESALPINIACEAE (LEGUMINOSAE)	น้ำตาลเขียว
3	แค	อังกีแยดเดย	<i>Sesbaniagrandiflora</i> Desv	PAPILIONACEAE (LEGUMINOSAE)	เหลืองน้ำตาล
4	จิ้งป่า	ระกา	<i>Bombaxanceps</i> Pierre var. <i>anceps</i>	BOMBACACEAE	น้ำตาล
5	เฉียงพรว้านางแอ	ตระเม้ง	<i>Caralliabrachiata</i> (Lour.) Merr.	RHIZOPHORACEAE	ดำ

ที่	ชื่อไทย	ชื่อเขมร สุรินทร์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	การให้สี ธรรมชาติ
6	ชงโค	เจิงโก	<i>Bauhinia purpurea</i> Linn.	CAESALPINIACEAE (LEGUMINOSAE)	แดง
7	แดง	สกรูอม	<i>Xylia sylocarpa</i> Var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I. Nielsen	MIMOSACEAE (LEGUMINOSAE)	แดง
8	ตะโก	ตระยี่ง	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz.	EBENACEAE	ดำ
9	ตะแบก	ตระแบกปรี	<i>Lagerstroemia floribunda</i> Jack.	LYTHRACEAE	น้ำตาล
10	ตัวแดง	ละเจียงอจ โกน	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack.) Dyer subsp. <i>Pruniflorum</i> Gogel.	CLUSIACEAE (GUTTIFERAE)	น้ำตาล
11	ทองกวาว	จาร	<i>Butea monosperma</i>	PAPILIONACEAE (LEGUMINOSAE)	ส้ม
12	นมแมว	โอซเรล	<i>Melodorum siamense</i> (Scheff) Ban	ANNONACEAE	เหลือง
13	ประดู่ป่า	พนี้วง	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	PAPILIONACEAE (LEGUMINOSAE)	แดง น้ำตาล
14	ปีบ	อังกีรเบาะ	<i>Millingtonia hortensis</i> Linn. F.	BIGNONIACEAE	เหลือง
15	พฤษภ	เจรง	<i>Albizia lebbek</i> (Linn.) Benth.	MIMOSACEAE (LEGUMINOSAE)	แดงชมพู
16	พะยอม	ปะเปียล	<i>Shorea roxburghii</i> G. Don	DIPTEROCARPACEAE	น้ำตาล
17	เพกา	ปีกา	<i>Oroxylum indicum</i> (Linn.) Vent.	BIGNONIACEAE	น้ำเงิน ดำ
18	มะกอกเลื่อม	ตลัด	<i>Canarium subulatum</i> Guillaumin	BURSERACEAE	ดำ
19	มะเกลือ	มะเลอ	<i>Diospyros mollis</i> Griff.	EBENACEAE	ดำ
20	มะขามป้อม	กันตวตปรี	<i>Phyllanthus emblica</i> Linn.	EUPHORBIACEAE	เหลือง
21	มะม่วงป่า	สวายปรี	<i>Mangifera coloneura</i> Kurz.	ANACARDIACEAE	เหลือง
22	มะหาด	สะเปือร	<i>Aetocarou lacucha</i> Roxb.	MORACEAE	เหลืองน้ำตาล
23	โมกมัน	แคลงก๊วง	<i>Wrightia pubescens</i> R.br.	APOCYNACEAE	เขียว
24	ยอป่า	ยัวปรี	<i>Morinda coreia</i> Ham.	RUBIACEAE	เหลืองน้ำตาล
25	สะแกนา	ชะแก	<i>Combretum quadrangulare</i> Kurz	COMBRETACEAE	น้ำตาล

ที่	ชื่อไทย	ชื่อเขมร สุรินทร์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	การให้สี ธรรมชาติ
26	สะเดา	ชะเดา	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Valetton	MELIACEAE	แดงน้ำตาล
27	สะเดาช้าง	ชะเดาตำ แรย	<i>Acrocarpus fraxinifolius</i> Wight ex Arn.	CAESALPINIACEAE (LEGUMINOSAE)	แดง
28	สีพันคนทา	เกลอนเตีย	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	SIMAROUBACEAE	น้ำเงิน
29	หว่า	ปริง	<i>Syzygium cumini</i> (Linn.)	MYRTACEAE	ม่วง
30	อะราง	ตะเสก	<i>Peltophorum dasyrachis</i> (Miq.) Kurz	CAESALPINIACEAE (LEGUMINOSAE)	น้ำตาล



กระบก



พญาายา



ตะโก



นมแมว



จั้ว



มะกอกเลื่อม



มะเกลือ



หว่า



สะแกนา



ตะแบก



ประดู่ป่า



เฌียงพ้านางแอ

ภาพที่ 4 ตัวอย่างพันธุ์พืชให้สีย้อมธรรมชาติ

ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

- โครงการสำรวจความหลากหลายและเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช

ผู้รับผิดชอบ

อาจารย์ ดร. บุญสนอง ช่วยแก้ว และคณะ

งบประมาณที่ได้รับ

จำนวน 100,000 บาท จากเงิน งบประมาณแผ่นดิน

งบประมาณที่ใช้จริง

จำนวน 100,000 บาท

หลักการและเหตุผล

ในฤดูร้อนเกือบทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ วังไกลกังวล เมื่อเสด็จฯ ผ่านอำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี สองข้างทางมีต้นยางขนาดใหญ่ขึ้นอยู่มาก ทรงมีพระราชดำริที่จะสงวนป่าต้นยางนี้ไว้เป็นสวนสาธารณะ แต่ไม่สามารถจัดถวายได้ตามพระราชประสงค์ เพราะมีราษฎรเข้ามาทำไร่ทำสวนในบริเวณนั้นมาก จึงทรงทดลองปลูกต้นยางเอง โดยทรงเพาะเมล็ดยางที่เก็บจากต้นยางนาในเขตอำเภอท่ายาง และทรงปลูกต้นยางนาเหล่านั้นในแปลงทดลองใกล้พระตำหนักเรือนต้น สวนจิตรลดา เป็นจุดเริ่มต้นของโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีจึงทำโครงการนี้ขึ้นเพื่อสนองพระราชดำริฯ ดังกล่าว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนองพระราชดำริ ตามโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อสำรวจความหลากหลายและรวบรวมพันธุ์กรรมพืชภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ตัวชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรม

ตัวชี้วัดความสำเร็จ	ค่าเป้าหมาย
เชิงปริมาณ	
1. จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ	จำนวน 100 คน
2. ความหลากหลายของพืชพรรณ	จำนวน 50 ชนิด
เชิงคุณภาพ	
1. ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ	ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80
2. ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้/ความเข้าใจเพิ่มขึ้น	ไม่น้อยกว่าร้อยละ 90
3. ผู้เข้าร่วมโครงการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์	ไม่น้อยกว่าร้อยละ 75
เชิงเวลา	
1. โครงการแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด	ภายในไตรมาสที่ 4
เชิงต้นทุน	
1. ค่าใช้จ่ายของโครงการเป็นไปตามที่ได้รับอนุมัติ	จำนวน 100,000 บาท

กลุ่มเป้าหมาย/สถานที่/เวลาในการดำเนินการ

กลุ่มเป้าหมาย

นักศึกษา อาจารย์ ผู้เข้าร่วมโครงการ

สถานที่

อาคารศูนย์วิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

เวลาในการดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการ ไตรมาสที่ 1-4

ผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดของกิจกรรม

ตัวชี้วัดความสำเร็จ	ผลการดำเนินงาน
เชิงปริมาณ 1. จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ 2. ความหลากหลายของพืชพรรณ	จำนวน 100 คน ไม้ดอกไม้ประดับ 45 ชนิด พรรณไม้ที่ใช้เป็นอาหาร 31 ชนิด
เชิงคุณภาพ 1. ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ 2. ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้/ความเข้าใจเพิ่มขึ้น 3. ผู้เข้าร่วมโครงการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์	ร้อยละ 98.00 ร้อยละ 94.00 ร้อยละ 90.00
เชิงเวลา 1. โครงการแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด	ภายในไตรมาสที่ 4
เชิงต้นทุน 1. ค่าใช้จ่ายของโครงการเป็นไปตามที่ได้รับอนุมัติ	จำนวน 100,000 บาท

องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการ

สวนพฤกษศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนและพืชเข้าด้วยกัน พืชที่ปลูกมักจะเป็นพืชที่หายาก พืชที่ใช้ในห้องปฏิบัติการสำหรับนักศึกษาที่เรียนรายวิชาพฤกษศาสตร์ สวนพฤกษศาสตร์มีความสำคัญในการช่วยอนุรักษ์ชนิดของพืชที่อยู่ภายใต้การคุกคามในธรรมชาติ และเผยแพร่ความรู้ทางด้านพฤกษศาสตร์ พิสูจน์ การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของพืชชนิดที่หายาก การวิจัยนี้ได้ศึกษารวบรวมพรรณไม้ในสวนพฤกษศาสตร์เพชรบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี แบ่งเป็นพืชที่หายาก ปลูกไม้แพร่หลาย พืชที่ใช้ศึกษาในห้องปฏิบัติการ และพืชที่ปลูกเพื่ออนุรักษ์ ได้ศึกษาพรรณไม้ทั้งหมด 76 ชนิด ตัวอย่างพืชที่หายากปลูกไม้แพร่หลาย ได้แก่ ใบไม้สีทอง (*Bauhinia aureifolia* K.& S.S. Larsen) สนสามใบ (*Pinus kesiya* Royle ex Gordon) คล้า (*Schumannianthus dichotomus*

(Roxb.) Gagnep.) และเข้าพรรษา (*Globba winitii* C.H. Wright) พืชที่ใช้ในศึกษาในห้องปฏิบัติการ ได้แก่ หม้อข้าวหม้อแกงลิง (*Nepenthes mirabilis* (Lour.) Druce) อ้อย (*Saccharum officinarum* L.) พญาไม้ (*Podocarpus wallichianus* Presl) บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) พืชที่ปลูกเพื่ออนุรักษ์ ได้แก่ อรพิม (*Bauhinia winitii* Craib) กระดังงาสงขลา (*Cananga odorata* Hook.f.&Thomson var. *fruticosa* (Craib) J. Sinclair) ข้าวหลามแดง (*Goniothalamus laoticus* (Finet & Gagnep.) Ban) ปาล์มเจ้าเมืองถลาง (*Kerriodoxa elegans* J. Dransf.) สนใบพาย (*Podocarpus polystachyus* R.Br. ex Endl.) สวนพฤกษศาสตร์ยังเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงความเป็นวิทยาศาสตร์ ความสวยงามระหว่างสังคมของมนุษย์กับพืช และยังเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ใช้ในการสำรวจ เป็นที่น่าดึงดูดใจ และสะท้อนถึงการค่อยๆ พัฒนาความสัมพันธ์ของพืชและธรรมชาติของโลก และยังใช้สวนพฤกษศาสตร์สำหรับการสอนชีววิทยา

ภาพประกอบกิจกรรม



ตัวอย่างพืชพรรณ



ตัวอย่างพืชพรรณ



ตัวอย่างพืชพรรณ

ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

- โครงการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของผีเสื้อ และแมลงในหนองหาร
ดอนสวรรค์ จังหวัดสกลนคร

หลักการและเหตุผล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงริเริ่มงานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และการพัฒนาทรัพยากร ตั้งแต่ พุทธศักราช 2503 ต่อมาราวปีพุทธศักราช 2535 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสืบสานพระราชปณิธานต่อในงานอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรประเทศของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาบุคลากร อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรพันธุกรรมพืชให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน เป็นการส่งเสริมให้สถาบันต่างๆ ที่มีหน้าที่ในการศึกษาพืชพรรณต่างๆ และ บุคคลที่สนใจได้มีโอกาสนักปฏิบัติงานที่ศึกษาพืชพรรณต่างๆ ที่มีอยู่จำนวนมากในประเทศไทย ได้ศึกษาวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ได้รวบรวมเป็นหลักฐานไว้ และเพื่อเป็นสื่อในระหว่างสถาบันต่างๆ บุคคลต่างๆ ที่ทำการศึกษาศึกษาให้สามารถ ร่วมใช้ฐานข้อมูลเดียวกัน เพื่อให้การศึกษาไม่ซ้ำซ้อน สามารถที่จะดำเนินการ ไปก้าวหน้าเป็นประโยชน์ในทางวิชาการได้ โดยมีแผนแม่บทระยะ 5 ปี ที่ 5 (5 ตุลาคม 2554 – 30 กันยายน 2559) เป็นกรอบการดำเนินงาน ซึ่งประกอบไปด้วย 3 กรอบ 8 กิจกรรม คือ 1.กรอบการเรียนรู้ทรัพยากร มีกิจกรรมสนับสนุน คือ กิจกรรมปกป้องพันธุกรรมพืช

กิจกรรมการสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช และกิจกรรมปลูกรักษาพันธุ์กรรมพืช 2.การอบการใช้ประโยชน์ ประกอบด้วยกิจกรรมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์กรรมพืช กิจกรรมศูนย์ข้อมูลพันธุ์กรรมพืช และกิจกรรมวางแผนพัฒนาพันธุ์พืช 3.การอบการสร้างจิตสำนึก ประกอบด้วยกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และกิจกรรมพิเศษสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

ด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครได้จัดกิจกรรม สนองพระราชดำริในโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ดังนั้นคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ได้ร่วมกับโครงการ อพ.สธ. จึงได้จัดโครงการสำรวจความหลากหลายของผีเสื้อและแมลง ในหนองหารและดอนสวรรค์ เพื่อให้นักศึกษาและบุคลากรได้ตระหนักถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์และศึกษาหาความรู้เชิงวิชาการในการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิต ทราบวิธีการจำแนกความหลากหลายของแมลงชนิดต่างๆ และเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์กรรมสัตว์ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสนองพระราชดำริในโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อีกด้านหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1 . เพื่ออนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และสัตว์ซึ่งเป็นทรัพยากรของชาติ ตามแนวพระราชดำริ ต่างๆ
- 2 . เพื่อเก็บตัวอย่างผีเสื้อ และแมลงตรวจวินิจฉัยหา ชื่อเพื่อจัดทำและจัดเก็บตัวอย่างแห้ง และตัวอย่างดองไว้ใช้อ้างอิง และเพื่อเป็นข้อมูลในการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆต่อไป
- 3 . เพื่อให้สถานศึกษาได้ดำเนินโครงการสนองพระราชดำริฯ และจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่น โดยบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนในท้องถิ่น
- 4 . เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่บุคลากร นักศึกษา และนักเรียนรวมทั้งบุคคลทั่วไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ต้องการที่จะสำรวจเก็บรวบรวมพรรณไม้ในเขตพื้นที่หนองหาร และดอนสวรรค์ โดยในพื้นที่ดอนสวรรค์ทั้งหมดประมาณ 105 ไร่ อ.เมืองสกลนคร ดังภาพ 1



ภาพ 1 เกาะดอนสวรรค์ (ที่มา Google map)

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ

- 1) จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ
 - นักศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ และบุคลากร
 จำนวน 127 คน
- 2) บรรลุเป้าหมายตามแผน

2. ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ

- 1) ทราบชนิดพรรณพืชเพื่ออนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพืชตามแนวพระราชดำริ
- 2) มีตัวอย่างแมลงแห้ง และตัวอย่างดองไว้ใช้อ้างอิง
- 3) มีฐานข้อมูลผีเสื้อ และแมลง ในหนองหาร และดอนสวรรค์
- 4) มีการเผยแพร่ความรู้ให้แก่บุคลากร นักศึกษา และนักเรียนรวมทั้งบุคคลทั่วไป

เป้าหมาย (ที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดที่ระบุไว้)

1. ผีเสื้อ และแมลงในเขตพื้นที่หนองหาร และดอนสวรรค์ ได้รับการสำรวจ เพื่อรวบรวมเป็นฐานข้อมูลเพื่อร่วมสนองพระราชดำริ
2. ตัวอย่างแมลงแห้ง และตัวอย่างดอง ได้รับการจัดเก็บและรักษาในพื้นที่ที่เหมาะสม เพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้ศึกษาเปรียบเทียบสำหรับผู้ขอใช้บริการ
3. ฐานข้อมูลผีเสื้อ และแมลงในหนองหาร และดอนสวรรค์ มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือต่อการใช้อ้างอิง
4. ข้อมูลที่นำออกเผยแพร่ให้แก่บุคลากร นักศึกษา และนักเรียนรวมทั้งบุคคลทั่วไป สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา และวิจัยได้
5. อาจารย์ บุคลากร นักศึกษา และนักเรียนรวมทั้งบุคคลทั่วไป มีจิตสำนึก และวางแผนต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของตน มีการตระหนักใช้ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเหมาะสม และยั่งยืน
6. ได้สนองพระราชดำรินโยบายอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่น และกิจกรรมอื่นๆ ตามโครงการ อพ.สธ.
7. เกิดการบูรณาการสู่การเรียนการสอนทุกระดับการศึกษาและสู่รายวิชาต่างๆ
8. มีฐานข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันกับเครือข่ายและโครงการ อพ.สธ.
9. ทางด้านวิชาการ ทั้งครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และชุมชน สามารถศึกษา วิจัย ต่อยอด ทำให้ได้ผลงานที่สามารถเผยแพร่ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ หรือนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

วิธีดำเนินการ

โครงการสำรวจผีเสื้อ และแมลงในหนองหาร และดอนสวรรค์ ได้ดำเนินกิจกรรมเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนแรก เป็นการสำรวจเก็บตัวอย่างโดยวิธีทางอนุกรมวิธาน คือการ เก็บภาพถ่ายเพื่อประกอบการรายงาน และตัวอย่างของตัวเต็มวัยของผีเสื้อ และ แมลง ตัวอย่างที่เก็บได้ต้องทำให้แห้ง และจัดเก็บในรูปตัวอย่างแห้ง บางชนิดอาจเก็บในน้ำยาดอง

ขั้นตอนที่สอง การศึกษาในห้องปฏิบัติการเป็นการตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ โดยการใช้รูปวิธาน หลากหลายเล่ม และเว็บไซต์ และสรุปและรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อยืนยันข้อมูลอีกด้านหนึ่ง

กลุ่มเป้าหมาย

- ผีเสื้อ และแมลงในหนองหาร และดอนสวรรค์
- นักศึกษาที่เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนักเรียนใน จังหวัดสกลนคร นครพนม และมุกดาหาร

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. กล้องถ่ายรูป
2. อุปกรณ์เก็บตัวอย่างแมลง

วิธีการเก็บข้อมูล

1. เก็บตัวอย่างผีเสื้อโดยใช้สวิงจับ จากนั้นนำมาเก็บในซองกระดาษสามเหลี่ยมเพื่อป้องกันไม่ให้เกล็ดที่บริเวณปีกหลุดลอกเพราะสลายที่อยู่บนปีกและลักษณะของปีกเป็นสิ่งสำคัญที่จะใช้จำแนกผีเสื้อ และแมลงชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดอ่อน นับได้ว่าเป็นงานที่ต้องใช้เวลา ในท้องที่หนึ่งๆที่ต้องทำการสำรวจ ไม่สามารถที่จะสำรวจเพียงครั้งเดียวแล้วได้ครบทุกชนิด เพราะบางช่วงเวลาแมลงจะมีระยะในการพักตัว เช่นการเข้าดักแด้ของผีเสื้อ เช่นในฤดูหนาว หรือในวันที่ฝนตก และลมแรงผีเสื้อจะไม่ออกหากิน จะส่งผลให้ไม่สามารถเก็บตัวอย่างได้ ต้องเฝ้าติดตามคอยดูว่าในวันใดที่มีอากาศปลอดโปร่งจึงจะมีแนวโน้มว่าจะสามารถเก็บแมลงชนิดต่างๆได้ นอกจากนี้ต้องรู้จักพรรณไม้ที่ผีเสื้อ และแมลงชนิดนั้นชอบกิน เช่นผีเสื้อขนาดของดอกไม้จะมีความสัมพันธ์กับวงชุดน้ำหวาน หรือช่วงที่ผลไม้สุกต้องสังเกตว่าผีเสื้อชนิดใดชอบกินน้ำจากผลไม้ ด้วยปัจจัยเหล่านี้หากไม่ทราบก็จะส่งผลต่อการสำรวจรวบรวม ผีเสื้อ และแมลงชนิดต่างๆ

2. เก็บเป็นตัวอย่างแห้ง และตัวอย่างดอง ที่ได้จากการสำรวจต้องเก็บในบริเวณที่อากาศถ่ายเท ไม่ร้อน และปลอดจากแมลงชนิดอื่นที่มักจะมาเจาะทำลายตัวอย่างแมลงแห้ง เช่น มด และต้องนำ

ตัวอย่างแมลงมาแยกกลุ่ม แบบคร่าวๆเพื่อให้สะดวกต่อการจัดจำแนกในระดับอื่นๆต่อไป และในการเก็บตัวอย่างแมลงแต่ละกลุ่มเมื่อได้ตัวอย่างสดมาแล้วก็จะมีวิธีการทำให้ตัวอย่างแห้งแตกต่างกัน เพราะถ้าตัวอย่างไม่แห้ง ก็จะเกิดราทำให้ตัวอย่างเสียหายและเกิดการติดต่อยังตัวอย่างชิ้นอื่นๆ ซึ่งทำให้ตัวอย่างเสียหายเก็บไว้ได้ในระยะสั้น หรือสีของตัวอย่างผิดเพี้ยนไปจากเดิมซึ่งจะส่งผลต่อการจัดจำแนก และผู้มาศึกษาต่อ



ภาพ 2 กล่องเก็บรักษาตัวอย่างแห้งที่ได้จากการสำรวจ ผีเสื้อและแมลง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. จำแนกชนิดผีเสื้อ และแมลงจากตัวอย่างที่รวบรวมไว้ โดยใช้หนังสือคู่มือ โดยเฉพาะฉบับที่มีรูปอยู่ด้วย หรือหนังสือเกี่ยวกับการสอนด้านอนุกรมวิธานผีเสื้อ และแมลง
2. สังเกตความสมบูรณ์ของตัวอย่างผีเสื้อ และแมลงที่เก็บรวบรวมได้
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวอย่างกับสภาพพื้นที่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการเก็บตัวอย่างผีเสื้อและแมลง ในหนองหาร และดอนสวรรค์มาตรวจวินิจฉัยหา ชื่อ จัดทำตัวอย่างแห้ง และตัวอย่างดอง สามารถจัด ผีเสื้อและแมลงได้ 4 อันดับ 6 วงศ์ 17 สกุล 27 ชนิด และไม่สามารถจำแนกชนิดได้จำนวน 4 ชนิด ดังตารางที่ 1

ตาราง 1. ความหลากหลายทางชีวภาพของผีเสื้อ และแมลง

อันดับ (Order)	วงศ์ (Family)	ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name)	ชื่อสามัญ (Common name)
Lepidoptera	Papilionidae	<i>Atrophaneura aristolochiae goniopeltis</i>	ผีเสื้อหางตุ้มจุดชมพู
		<i>Papilio demoleus malayanus</i>	ผีเสื้อหนอนมะนาว
		<i>Papilio polytes romulus</i>	ผีเสื้อหางติ่งธรรมดา
		<i>Troides aeacus aeacus</i>	ผีเสื้อถุงทอง ธรรมดา
	Nymphalidae	<i>Cethosia cyane euanthes</i>	ผีเสื้อกะทกรก ธรรมดา
		<i>Danaus chrysippus chrysippus</i>	ผีเสื้อหนอนใบรัก ธรรมดา
		<i>Danaus genutia genutia</i>	ผีเสื้อหนอนใบรัก ลายเสือ
		<i>Euploea core</i>	ผีเสื้อจระกานอน ยี่โถ
		<i>Euploea klugii</i>	ผีเสื้อจระกาสีตาล
		<i>Euploea tulliolus</i>	ผีเสื้อจระกาศแคะ
		<i>Hypolimnas bolina</i>	ผีเสื้อปีกไข่ใหญ่
		<i>Junonia almana</i>	ผีเสื้อแพนซีมยุรา
		<i>Junonia atlites atlites</i>	ผีเสื้อแพนซีสีเทา
		<i>Junonia lemonias lemonias</i>	ผีเสื้อแพนซีสีตาล
		<i>Parthenos sylvia gambrisius</i>	ผีเสื้อช่างร่อน
		<i>Tirumala limniace limniace</i>	ผีเสื้อหนอนใบรักฟ้า แถบกว้าง
	Pieridae	<i>Appias</i> sp.	ผีเสื้อหนอนใบกุ่ม
		<i>Catopsilia</i> sp.	ผีเสื้อหนอนคูน
		<i>Eurema</i> sp.	ผีเสื้อเณร
		<i>Hebomoia glaucippe glaucippe</i>	ผีเสื้อปลายปีกส้ม ใหญ่

ตาราง 1. ความหลากหลายทางชีวภาพของผีเสื้อ และแมลง (ต่อ)

อันดับ (Order)	วงศ์ (Family)	ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name)	ชื่อสามัญ (Common name)
Odonata	Libellulidae	<i>Diplacodes trivialis</i>	แมลงปอบ้านสองสีเขียวฟ้า
		<i>Rhyothemis phyllis phyllis</i>	แมลงปอบ้านไร่ปีกทอง
		<i>Trithemis</i> sp.	แมลงปอบ้าน
Orthoptera	Acrididae	<i>Unknow 1</i>	ตั๊กแตนหนวดยาว
	Pyrgomorphidae	<i>Unknow 2</i>	ตั๊กแตนหน้าแหลม
Hymenoptera		<i>Unknow 3</i>	
		<i>Unknow 4</i>	

ผลการวิเคราะห์

1. **ด้านความรู้ความเข้าใจ** ผู้เข้าร่วมโครงการสำรวจผีเสื้อ และแมลงในหนองหาร และดอนสวรรค์ มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในโครงการ อพ.สธ. ความหมายและความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ขั้นตอนและวิธีการในการการเก็บรักษาพันธุ์กรรมพืชในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

2. **ด้านการนำไปใช้ประโยชน์** ได้รับความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับ การเก็บรักษาแมลงในรูปแบบต่าง ๆ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการเรียน และการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผลการดำเนินงาน

โครงการสำรวจผีเสื้อและแมลง พบแมลง 4 อันดับ ได้แก่ Lepidoptera Odonata Orthoptera และ Hymenoptera 6 วงศ์ โดยอันดับ Lepidoptera พบ 3 วงศ์ อันดับ Orthoptera พบ 2 วงศ์ อันดับ Odonata พบ 1 วงศ์ ส่วนอันดับ Hymenoptera ไม่สามารถจัดจำแนกในระดับวงศ์ได้ 17 สกุลโดยอันดับ Lepidoptera พบมากที่สุด จำนวน 14 สกุล รองลงมาคือ อันดับ Odonata พบจำนวน 3 สกุล และจำนวนชนิดที่พบในการสำรวจครั้งนี้คือ 27 ชนิด โดยในอันดับ Lepidoptera พบจำนวนชนิดมากที่สุดคือ 20 ชนิด รองลงมาคือ อันดับ Odonata พบจำนวน 3 ชนิด และไม่สามารถจำแนกชนิดได้จำนวน 4 ชนิด ส่วนใหญ่จะสามารถตรวจสอบชื่อไปถึงระดับชนิดโดยเปรียบเทียบกับคู่มือ ผีเสื้อ ของพิพิธภัณฑสถาน

ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2549 และหนังสือผีเสื้อในประเทศไทย (Butterflies of Thailand) และหนังสือกีฏวิทยาแม่บท

ผีเสื้อและแมลงที่สำรวจพบในครั้งนี้นับว่ามีความสัมพันธ์กับพรรณไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณดอนสวรรค์เพราะแมลงในระยะตัวอ่อนบางชนิดจะกินใบหรือส่วนต่างๆของพืชเป็นอาหาร เช่นผีเสื้อถูงทองธรรมดาในระยะตัวอ่อนที่เป็นหนอนจะกินต้นพืชกลุ่มกระเช้าสีดา หรือกระเช้าฝีมด ซึ่งในดอนสวรรค์เองก็พบพืชกลุ่มนี้อยู่ หรือในระยะตัวเต็มวัยต้องกินน้ำหวานจากดอกไม้ ซึ่งมีขนาดที่เหมาะสมกับขนาดวงของผีเสื้อได้แก่ ต้นหางนกยูงฝรั่ง หรือในพวงกลุ่มแมลงปอชนิดต่างซึ่งเป็นตัวห้ำทั้งในระยะตัวอ่อน และในระยะตัวเต็มวัย ในระยะตัวอ่อนก็ได้แก่ลูกปลาที่อาศัยอยู่ในบริเวณรอบๆดอนสวรรค์หรือแมลงขนาดเล็กชนิดอื่นๆก็เป็นอาหารของแมลงปอในระยะตัวเต็มวัยซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาชนิดและปริมาณของสัตว์ที่เกาะอาศัยตามพันธุ์ไม้ใน หนองหาร ของสุเจน (2533) ซึ่งพบแมลงกลุ่มต่างๆ 23 ชนิดซึ่งเมื่อรวมกับการวิจัยในครั้งนี้ หนองหารและดอนสวรรค์พบ ผีเสื้อและแมลง ไม่น่าต่ำกว่า 50 ชนิด และได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของสัตว์ที่เกาะอาศัยตามพันธุ์ไม้กับปริมาณพันธุ์ไม้น้ำว่ามีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงเป็นสัดส่วนกับปริมาณพันธุ์ไม้น้ำ ถ้าพันธุ์ไม้น้ำมีปริมาณมากสัตว์ที่เกาะอาศัยตามพันธุ์ไม้น้ำจะมาก หากปริมาณพันธุ์ไม้น้ำมีน้อยปริมาณสัตว์ที่เกาะอาศัยตามพันธุ์ไม้น้ำจะลดน้อยตามไปด้วย ดังนั้นหากพื้นที่หนองหารและดอนสวรรค์ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลต่อปริมาณและชนิดของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวด้วย

ปัญหาอุปสรรค

1. การเก็บตัวอย่างของแมลงไม่สมบูรณ์เนื่องจากบางชนิดเก็บตัวอย่างได้เพียงตัวเดียวและมีบางส่วนของแมลงฉีกขาด หรือหายไป เช่นปีก หนวด หรือส่วนขาของแมลง และไม่สามารถเก็บตัวอย่างได้ครบทุกระยะ
2. ในบางส่วนของเกาะดอนสวรรค์ไม่สามารถเดินสำรวจได้เนื่องจากพื้นที่ไม่เอื้ออำนวย เช่น บริเวณส่วนกลางเกาะที่มีป่าไม้หนาแน่นจึงไม่มีทางที่สามารถเดินเข้าไปเก็บสำรวจได้ดังนั้นจึงไม่สามารถสำรวจได้ครบทุกชนิด

ข้อเสนอแนะ

1. ในการสำรวจครั้งต่อไปควรสำรวจให้ครอบคลุมพื้นที่ในส่วนที่ไม่สามารถเข้าไปสำรวจได้
2. ควรเก็บภาพตัวอย่างแมลงและอาหารที่แมลงชนิดนั้นกินทั้งในระยะตัวอ่อนและในระยะตัวเต็มวัย

รูปผีเสื้อและแมลงในหนองหาร และดอนสวรรค์



Atrophaneura aristolochiae
goniopeltis
ผีเสื้อหางตุ้มจุดชมพู



Papilio demoleus malayanus
ผีเสื้อหนอนมะนาว



Papilio polytes Romulus
ผีเสื้อหางตังธรรมดา



Troides aeacus aeacus
ผีเสื้อถุงทองธรรมดา



Cethosia cyane euanthes
ผีเสื้อกะทกรกธรรมดา



Danaus chrysippus chrysippus
ผีเสื้อหนอนใบรักธรรมดา



Danaus genutia genutia
ผีเสื้อหนอนใบรักลายเสือ



Euploea core
ผีเสื้อจระกานอนยี่โถ



Euploea klugii
ผีเสื้อจระกาสีตาล



Euploea tulliolus
ผีเสื้อจระกาแคะ



Hypolimnas bolina
ผีเสื้อปีกไขใหญ่



Junonia atlites atlites
ผีเสื้อแพนซีสีเทา



Junonia lemonias lemonias
ผีเสื้อแพนซีสีตาล



Parthenos sylvia gambrisius
ผีเสื้อช่างร่อน



Tirumala limniace limniace
ผีเสื้อหนอนใบรักฟ้าแถบกว้าง



Appias sp.
ผีเสื้อหนอนใบกุ่ม



Catopsilia sp.
ผีเสื้อหนอนคูน



Eurema sp.
ผีเสื้อเณร



Hebomoia glaucippe glaucippe
ผีเสื้อปลายปีกส้มใหญ่



Diplacodes trivialis
แมลงปอบ้านสองสีเขียวฟ้า



Rhyothemis phyllis phyllis
แมลงปอบ้านไรปีกทอง



Trithemis sp.
แมลงปอบ้าน



Unknow 1
ตั๊กแตนหนวดยักษ์



Unknow 2
ตั๊กแตนหน้าแหลม



Unknow 3



Unknow 4

ดำเนินงานโดยกรุงเทพมหานคร

- การสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืชควรรค่าแก่การอนุรักษ์ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม และสำนักงานเขตดำเนินการสำรวจพันธุ์กรรมพืชควรรค่าแก่การอนุรักษ์ในพื้นที่ความรับผิดชอบ พบพืชอนุรักษ์ตั้งแต่เริ่มดำเนินการสำรวจถึงปัจจุบัน จำนวน 1,878 ต้น



ดำเนินงานโดยจังหวัดนครราชสีมา

- โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริงานปกปักรักษาทรัพยากรท้องถิ่นโดยเทศบาลตำบลโคกกรวด

เก็บข้อมูลพื้นฐาน เก็บข้อมูลการประกอบอาชีพ เก็บข้อมูลถ่ายภาพ ในท้องถิ่น เก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน วิถี ชุมชน จำนวน 6 ชุมชน การเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ของพืชในท้องถิ่นทะเบียนพรรณไม้ในชุมชน จำนวน 6 ชุมชน ชุมชนดอนแก้วพัฒนา จำนวน 25 ชนิด ชุมชนดอนแก้วสามัคคี จำนวน 13 ชนิด ชุมชนรักษาลำตะคอง จำนวน 10 ชนิด ชุมชนแสนสุขพัฒนา จำนวน 8 ชนิด ชุมชนละมหม้อ 2000 จำนวน 4 ชนิด ชุมชนสตรีพัฒนา จำนวน 6 ชนิด การเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ของสัตว์ในชุมชน ทะเบียนพันธุ์สัตว์ในชุมชน ชุมชนรักษาลำตะคอง จำนวน 10 ชนิด ชุมชนแสนสุขพัฒนา จำนวน 3 ชนิด ชุมชนสตรีพัฒนา จำนวน 3 ชนิด ทะเบียนพันธุ์สัตว์ จำนวน 1 เล่ม การสำรวจเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ชีวภาพอื่น ๆ ในชุมชนทะเบียนพันธุ์ชีวภาพอื่น ๆ ในชุมชน จำนวน 6 ชุมชน ชุมชนดอนแก้วพัฒนา จำนวน 2 ชนิด ชุมชนดอนแก้วสามัคคี จำนวน 7 ชนิด ชุมชนรักษาลำตะคอง จำนวน 2 ชนิด ชุมชนแสนสุขพัฒนา จำนวน 4 ชนิด ชุมชนละมหม้อ 2000 จำนวน 3 ชนิด ชุมชนสตรีพัฒนา จำนวน 2 ชนิด การเก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 6 ชุมชน ชุมชนดอนแก้วพัฒนา จำนวน 3 ชนิด ชุมชนดอนแก้วสามัคคี จำนวน 4 ชนิด ชุมชนรักษาลำตะคอง จำนวน 7 ชนิด ชุมชนแสนสุขพัฒนา จำนวน 2 ชนิด ชุมชนละมหม้อ 2000 จำนวน 2 ชนิด ชุมชนสตรีพัฒนา จำนวน 7 ชนิด การเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี จำนวน 2 ชุมชน ชุมชนดอนแก้วพัฒนา

จำนวน 3 แห่ง ชุมชนรักษ์ลำตะคอง จำนวน 3 แห่ง การจัดทำรายงานผลสำรวจและจัดทำฐาน
ทรัพยากรท้องถิ่น จำนวน 6 เล่ม



ดำเนินงานโดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- การสำรวจเห็ดป่าในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ผลการดำเนินงาน

การสำรวจเห็ดป่าที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาทุกฤดูกาลที่เห็ดออกดอก ภายในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปีนี้เห็ดออกดอกล่าช้ากว่าปีที่ผ่านมาเนื่องจากฝนล่าช้า และมีปริมาณน้อย ในพื้นที่ศูนย์ฯ ฝนเริ่มตกปริมาณมากตั้งแต่ปลายเดือนมิถุนายน จากการสำรวจเห็ดในปีี้ พบชนิดของเห็ดป่าที่รับประทานได้ จำนวน 5 วงศ์ 7 สกุล 18 ชนิด คือ 1. เห็ดไข่เหือง (*Amanita calyptroderma* Ark. et Bal.) 2. เห็ดไข่ห่านขาว (*Amanita princeps* Corner et Bas.) 3. เห็ดหูหนูป่า (*Auricularia tenuis* (L.v.) Farlow) 4. เห็ดขมิ้นน้อย (*Craterellus aureus* Berk. et Curt) 5. เห็ดขมิ้นใหญ่ (*Craterellus odoratus* (Schw.) Fr.) 6. เห็ดข้าเหือง (*Lactarius flavidulus* Imai) 7. เห็ดฟานน้ำตาลแดง (*Lactarius volemus* (Fr.) Fr.) 8. เห็ดน้ำแป้ง (*Russula alboareolata* Hongo) 9. เห็ดหล่ม (*Russula delica* Fr.) 10. เห็ดแดง (*Russula lepida* Fr.) 11. เห็ดแดงกุหลาบ (*Russula rosacea* Pers. ex S.F. Gray (Schaeff. ex Fr.) Pers.) 12. เห็ดพุงหมูใหญ่ (*Russula foetens* Fr.) 13. เห็ดถ่าน (*Russula nigricans* (Bull.) Fr.) 14. เห็ดโคน (*Termitomyces clypeatus* Heim) 15. เห็ดโคนข้าวตอก (*Termitomyces microcarpus* (Berk.) et Broome) 16. เห็ดโคนดำและเห็ดโคนแดง (*Termitomyces straita* (Beeli) Heim) 17. เห็ดขา (*Lentinus conatus* Beak) 18. เห็ดหน้าม้อย (*Russula cyanoxantha* Schaeff. ex Fr.)



ภาพที่ 1 สำรวจเห็ดป่าภายในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้



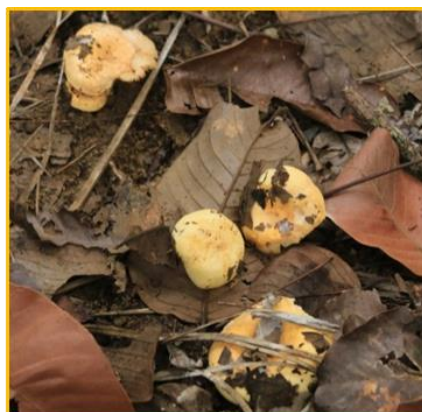
ภาพที่ 2 การสำรวจเห็ดป่าภายในพื้นที่อนุรักษ์พันธุกรรมพืชศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ



ภาพที่ 3 สภาพพื้นที่ที่เห็ดแต่ละชนิดออกดอก



เห็ดแดง



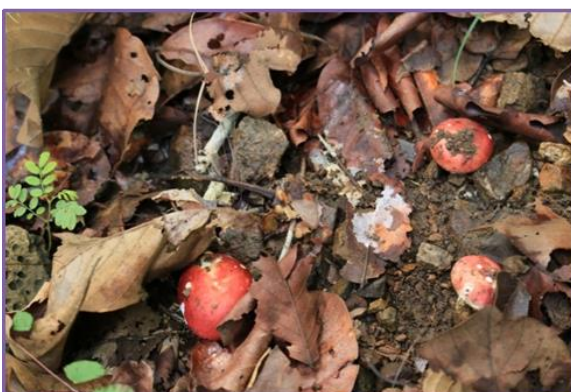
เห็ดข้าเหลือง



เห็ดโคนดำ



เห็ดโคน



เห็ดแดงกุหลาบ



เห็ดขมิ้นใหญ่

ภาพที่ 4 เห็ดป่าที่สำรวจพบในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ



เห็ดซาบ



เห็ดโคนข้าวตอก



เห็ดหูหนูป่า



เห็ดโคนแดง



เห็ดหล่ม

ภาพที่ 5 เห็ดป่าที่สำรวจพบในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ต่อ)



เห็ดขมิ้นน้อย



เห็ดน้ำแป้ง



เห็ดฟานน้ำตาลแดง



เห็ดถ่าน



เห็ดหน้าม้อย



เห็ดฟงหมูใหญ่

ภาพที่ 6 เห็ดป่าที่สำรวจพบในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ต่อ)



ภาพที่ 7 สันฐานวิทยาของเห็ดฟางและเห็ดแดง



ภาพที่ 8 เห็ดป่าชนิดต่างๆที่ชาวบ้านเก็บในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ดำเนินงานโดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

● กิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช

เป็นกิจกรรมที่ดำเนินดำเนินการสำรวจรวบรวมพันธุ์กรรมในพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงหรือสูญสิ้นจากการพัฒนา เช่น จากการก่อสร้าง การทำการเกษตร ภัยธรรมชาติ ซึ่งพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่เหล่านี้จะสูญสิ้น จึงมีการออกสำรวจรวบรวมในรูปแบบเมล็ด กิ่ง ต้น เป็นการดำเนินงานนอกพื้นที่จากพื้นที่โครงการฯ เขตรัศมี 50 กิโลเมตร

ผลการดำเนินงาน

1. สำรวจรวบรวมพันธุ์พืชที่มีค่า หายาก จำนวน 12 ชนิด

1. ประจําเขา <i>Cycas pectinata</i> Griff. 	2. เทียนดอย <i>Impatiens sp.</i> 	3. ส่องฟ้าดง <i>Clausena harmandiana</i> (Pierre) 
4. แผ่นดินเย็น <i>Nervilia aragoana</i> Gaudich 	5. เชือกหรือกะตังใบแดง <i>Leea rubra</i> Blume ex spreng. 	6. ปาล์มสิบสองปันนาหรือมะพร้าวโคก <i>Phoenix loureiri</i> Kunth 
7. ท้าวยายม่อม 	8. เจตพังคี <i>Cladogynos orientalis</i> Zipp.ex Span. 	9. เปราะหอม <i>Kaempferia galanga</i> L. 

10. ม้าวิ่ง <i>Doritis pulcherrima</i> Lindl.	11. ขนหมอยแม่มายหรือหญ้ารีแพร์ <i>Centotheca lappacea</i> Desv.	12. หญ้าปันยอด <i>Mimosa pudica</i> L.
		

ภาพการออกสำรวจรวบรวมพันธุ์ไม้



2. รวบรวมตัวอย่างพรรณไม้แห้ง (แยกชิ้นส่วน กิ่ง ลำต้น ใบ ผล เมล็ด รากหรือหัวและเปลือก) จำนวน 150 ตัวอย่าง เช่น

ชนิด	ภาพ	สรรพคุณ
1. ส่องฟ้าดวง <i>Clausena harmandiana</i> (Pierre)		ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ปวดศีรษะ แก้ผดผื่นแดง แก้หลอดลมอักเสบ

ชนิด	ภาพ	สรรพคุณ
2. ชะมวง <i>Garcinia cowa</i> Roxb.ex Dc.		<u>ราก</u> แก้ไข้ แก้ร้อนใน ถอนพิษไข้ แก้บิด ขับเสมหะ
3. ผักหนาม <i>Lasia spinosa</i> (L.) thwaites.		<u>ใบ</u> ช่วยในการขับเสมหะ
4. ขายฟ้าสีดา <i>Platycerium holttumii</i> de Jonch. & Hennipman		<u>ใบ</u> ต้มน้ำดื่มรักษาอาการไม่สบาย และอ่อนเพลียของสตรี ขณะอยู่ไฟ หลังคลอด ผสมสมุนไพรรื่น ต้มน้ำ อาบ แก้บวม แก้ไข้สูง
5. หญ้าปากควาย <i>Axonopus</i> <i>compressus</i> (SW.) Beaw.		<u>ทั้ง5</u> รสขมเย็น ต้มดื่มดับพิษกาล แก้ไข้พิษไข้หวัดทุกชนิด เจริญธาตุ ไฟ
6. มะตูม <i>Aegle marmelos</i> (L.) correa ex Roxb.		<u>ใบ</u> แก้ตาเจ็บ แก้หวัด บำรุงธาตุ เจริญอาหาร
7. อัญชันป่า <i>Clitoria macrophylla</i> Wall.		<u>ทั้ง5</u> ใช้ทั้งต้นตำพอก ห้ามเลือด รักษาแผลสด และแผลถลอก

ชนิด	ภาพ	สรรพคุณ
8. ปอปิต <i>Helicteres isora</i> L.		<u>ผล</u> แก่ปวดท้อง แก่โรคระเพาะ อาหารอักเสบเรื้อรัง แก่ปวดเคล็ด บวม แก่ท้องเสีย ขับเสมหะ
9. มะพอก <i>Parinari anamense</i> Hance		<u>แก่น</u> ต้มน้ำดื่มและอาบ แก่ประดง ผื่นคันตามร่างกายหรืออาการปวด แสบ ปวดร้อน มีน้ำเหลืองไหลซึม รักษาโรคหิด
10. ชุมเห็ดเทศ <i>Senna alata</i> (L.) Roxb.		<u>ใบ</u> รักษากลากเกลื้อน ขับปัสสาวะ รักษาโรคผิวหนัง เป็นยาระบาย สมานธาตุ
11. โดไม้รู้ลัม <i>Elephantopus scaber</i> L.		<u>ราก</u> แก่บิด ขับปัสสาวะ ขับฤดู คุมกำเนิด ขับพยาธิ
12. ตับเต่าตัน <i>Diospyros ehretiodes</i> all.exG.Don.		<u>แก่นหรือเนื้อไม้</u> กินเป็นยาลดไข้
13. หมี่เหม็น <i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B.Rob.		<u>ราก</u> เป็นยาบำรุง รักษาอาการปวด เมื่อยกล้ามเนื้อ ฝนทาฝี

ชนิด	ภาพ	สรรพคุณ
14. ชุมเห็ดเทศ <i>Ochna integerrima</i> (Lour.)		<u>ลำต้น</u> ขับพยาธิ แก้กุดทะราด แก้ กระษัยเส้น ขับปัสสาวะ แก้กัว แก้ บิด
15. กระเจียว <i>Curcuma parviflora</i> Wall		<u>ใบ</u> ตำคั้นน้ำทารักษาแผลสด
16. กำแพงเจ็ดชั้น <i>Salacia chinensis</i> L.		<u>ลำต้น</u> ขับลม แก้น้ำดีพิการ แก้ เสมหะ แก้ไข้ ขับปัสสาวะ แก้ปวด เมื่อย เป็นยาระบาย ขับโลหิตระดู แก้ประดง
17. เปล้าน้อย <i>Corton roxburghii</i> N.P.Balacr.		<u>ใบ</u> ใช้รักษาโรคท้องเสีย บำรุง เลือด
18. มะก่องข้าว <i>Abutilon indicum</i> (L.) <i>Sweet subsp. Indicum</i>		<u>ใบ</u> แก้ปวดฟัน แก้โรคเหงือก อักเสบ ขับปัสสาวะ รักษาทางเดิน ปัสสาวะอักเสบ แก้โรคเบาหวาน